

MODRA
PTICA
LETO
XII.

48788

48788

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 1. ŠTEVILKE

DECEMBER

Edvard Kokolj: Razvojne črte značajev v Tolstojevih romanih

Milena Mohoričeva: O raziskovalcu skrivnosti

Janko Lavrin: Poezija ruske revolucije

Boris Bognolo: Nekaj s kriminalne medicine

Lev Tolstoj: Prvi spomini

Jože Kranjc: Človek brez knjig

Poročila

Razno

030025631

RAZVOJNE ČRTE ZNAČAJEV V TOLSTOJEVIH ROMANIH

(Ob tridesetletnici Tolstojeve smrti)

EDVARD KOKOLJ

Ko sem pred leti prišel iz gimnazije na univerzo ter se do dobrih življal v študentovsko življenje na univerzi, so mi prišli pod roke med mnogimi drugimi knjigami tudi Tolstojevi zbrani spisi. Najprej sem prečital po večini vsa njegova leposlovna dela, pozneje pa sem prebiral njegove filozofske, moralne, verske in ostale spise ter precej literature o njem samem. To branje me je prevzelo s tako silo, da ga dve leti nisem mogel odložiti. Neprestano sem razmišljal o vsem, kar je ta človek napisal, njegov duh pa se je v me zajedal globlje in globlje, moj strokovni študij pa se mi je ob tem poglobljanju zdel vedno bolj brez-pomemben, dokler mi ni končno postal deveta skrb, ker sem imel vtis, da je akademsko teoretiziranje le predaleč od življenja. In ob vprašanju, zakaj me je vse to Tolstojevo delo tako prevzelo, bi mogel odgovoriti samo to: ker je bilo lepo in ker je bilo v njem ogromno resnice, za čimer mlad človek tudi najbolj stremi. Lepota, ta čar se mi je zdel tako silno vreden, da sem mogel opustiti in se posloviti od vseh modrosti in predsodkov o življenju, ki so mi jih do tedaj vcepili v glavo. Skratka, tedaj me je Tolstoj osvojil v celoti in znašel sem se z mislijo v glavi, da moram odslej živeti in misliti povsem drugače ter zavreči takorekoč vse, kar je imelo doslej še kako etično ali moralno vrednost in smiselnost.

Od vsega Tolstojevega dela so se mi najbolj vtisnili v spomin njegovi liki iz leposlovnih spisov, vse od oseb iz »Vojne in miru« preko »Ané Karenine« do Nehljudova in Maslove iz »Vstajenja«. Seveda so se z opazovanjem oseb spreminjali tudi vsi ostali pojmi o življenju sploh. Tako se mi je zgodovina razgrnila v popolnoma drugačni podobi, kakor pa sem jo poznal doslej. Čeprav še danes ne morem zanikati pomena zgodovinskih osebnosti, vendar vem, da ena osebnost ne pomeni vsega dejanja, da je poveličevanje ene osebnosti vedno le zlagana stvar. Da je Tolstoj hotel razkrinkati Napoleonov obraz prav do resničnosti, to mi je tedaj jako godilo, čeprav je postopal z njim tako nesrečno, da je končno iz tega velikana napravil karikaturu. Umetnik Tolstoj si ni mogel predstavljati Korzičana tako, kakor so si ga predstavljali tedanji zemljani, ki so pred njim ali trepetali ali pa se divili njegovemu veleumju. Hotel ga je doživeti bolj prirodno, tako kakor je doživljal vse ostale ljudi in nikakor se ni mogel vživeti v Napoleonov politični genij, ker je politiko smatral za nekaj nepotrebnega in videl vrednost življenja le tedaj, kadar je potekalo po naravnih zakonih. Takoimenovane tvorce zgodovine je smatral zgolj za lutke, navezane na vrvice zgodovinske

nujnosti, ki so v območju slučaja. In prav tako kakor v Napoleonu, tako misli Tolstoj tudi o ruskem carju, o Kutuzovu, o generalštabih ter sploh o vseh, ki »vodijo« živno dogajanje. Potek zgodovinske vzročnosti in logičnosti, ki je navezan na vse ljudi in vso okolico, je daleko pravilnejši ter prirodnejši, kakor pa tisti, ki je zavisen zgolj od carjeve poštenosti, junaštva, hrabrosti, veleumja ali pa morda od božjega prsta in celo šibe božje.

A zgodovinsko dogajanje v romanu »Vojna in mir« je zgolj ozadje, kakor pravijo literarni zgodovinarji in esteti, pa tudi Turgenjev je ob izidu izjavil, da je to roman družinskega življenja ruskega plemstva. Zato je zanimanje bralca večje za osebe kakor pa za dogajanje. Tolstoj dasi med realističnimi pisatelji prvak, je vendar bil pri gradnji zelo velik subjektivist in marsikateremu junaku je podtaknil svoje misli in celo svoja doživetja. Bezuhov, Levin in Nehljudov pa so sploh v precejšnji meri njegove biografije. Toda realizem s tem subjektivizmom ne trpi, kajti objektivni čut za mero je pri Tolstoju tako dovršen, da je estetska popolnost lika s tem subjektivnim podajanjem še očitnejša. Bezuhov — pisateljev obraz z ene strani — aristokrat in magnat, je človek, ki ga je življenje obdarovalo s čudovito naravo, v kateri ni nobene velike strasti, ki bi se prekomerno izražala v kakih velikanskih dejanjih, dasi je zanj življenje dokaj zanimiva in pestra stvar, zlasti v miselnem sestavu. Slabič po karakterju se dá vladati in vplivati od vsakogar in prav nič ne ve, zakaj so ga oženili s Heleno Kuragino, lepotic in sladokusko. Prav tako preprosto, kakor se je brez navdušenja poročil, se je brez razburjanja in tragike tudi ločil. Ta brezkarakternost je zanj silno važna lastnost, ker sicer bi ga vse veliko dogajanje, v katerega je postavljen, zlomilo in njegovo življenje bi bilo malo vredno. Toda on sprejema vse darove življenja, dobre kakor tudi slabe, popolnoma hladno in brezbrizno. Z isto hladnostjo in brezbriznostjo bo ta mož vstopil tudi v framazonsko družbo in prav tako bo ob spoznanju svoje nesmiselne navzočnosti v njej opustil misel nanjo. Tuje mu je pehanje za družabni ugled in čast, za katero stremi vsa ostala gizdava aristokracija, in prav ta poteza ga naredi veličastnega in uglednega. Bralcu se zdi ta človek često smešen, a hkrati tako ljubeč, da je povsem naravno, da ta brezkarakterni, od žene zapuščeni, a po naravi krotki in človekoljubni Bezuhov očara Natašo Rostovo. Vse nesreče in težave tega človeka ne morejo streti, a ne zato, ker bi se jim s silno močjo in vero uprl, marveč zato, ker se za nobeno sploh ne briga. In ta njegova pot ga privede v varen pristan — v zakon, ki je tedaj še osrečeval tudi Tolstoja. Zato pa je Andrej Bolkonski — deloma drugo Tolstojevo lice — pravo nasprotje Bezuhova. Skeptičen častihlepnež ter obremenjen s čustvom dolžnosti do vojaškega stanu in domovine, dosleden karakter ter v etiketi vzgojen, a brez čuta za prirodne pojave življenja, je tragičen siromak, ki sladkosti življenja ni nikoli okusil. Njegova moč značaja je tako velika, da mu ni mogoče vzdržati doma ter pričakati poroda prvega otroka, marveč se odloči k vojakom, kamor ga žene čustvo odgovornosti do carja in častihlepje. In tudi vsa ljubezen Nataše Rostove ne uspe, da bi v njem vsaj malo spremenila značaj. Ta trda moškost in samozatajevani ponos je tako dosleden, da se ne more podrediti nobenemu intimnejšemu imperativu in celo privoli v to, da ga Nataša zapusti brez vseh represalij, ako bi kdaj spoznala, da mora hoditi drugo pot. Zaradi

te popolnosti karakterja ter pomanjkanja za lagodno, nenapeto življenje čustev, ga Natašin padec ne pretrese in se ne zajé v njegovo notranjo globino. Ubogi Bolkonski se niti ne zaveda veličine tega dogodka, ki je bil za Natašo tako okruten, da je komaj utekla smrti. Ta prevelika koncesija, ki jo daje Bolkonski etiketi, morali, časti ter vsem ostalim zunanjim človeškim lastnostim, pa se nad njim preokrutno maščuje. Tolstoj, ta prefini poznavalec vseh skrivnostnih poti življenja ter precenjevalec vseh vrednosti in važnosti v življenju, je neusmiljen z nesrečnim knezom Andrejem, ker pač smatra njegovo pojmovanje o življenju za hromo, in ga hladno, dasi silno tragično, pošlje v smrt. Nikakor mu ni mogel prihraniti te tragedije, ker sicer bi bil v romanu brezpomemben in sploh odvišna oseba. To logiko — skrivnosti intimnih poti našega življenja ter vseh nujnosti, ki se morajo izvršiti na njih — Tolstoj izvrstno obvlada. Nesmisel bi bilo trditi, da je pisatelj vpel epizodo o Anatolu Kuraginu in Nataši Rostovi samo zato, da bi bil roman bolj »napet« in da bi s tem napravil »senzacijo« v življenju mladega dekleta. Nataša je dekle, ki ima smisel za vse to, kar je prirodno. Za njo je življenje užitek, o njem ne premišljuje, marveč ga samo uživa in živi. Vsak njen gib, vsako dejanje je lepo, izvršeno po prirodni nujnosti in brez konvencionalne prisiljenosti. Iskrenost je njeno notranje bistvo in vnanji izraz. In kakršna je sama, tako misli o soljudeh. Morale nima privzgojene ali vcepljene, marveč je že sama po sebi vanjo vraščena in ona je njena nosilka. Nekega dne se tudi v njej vzbudi eros, tisti razkrajajoči eros, ki zahteva od človeka svoj delež, ne glede na njegovo notranjo ali zunanjo kakovost. V njeni bližini živi Anatol Kuragin, aristokratek brez predsodkov, pustolovska narava, ki ne pozna nobene morale niti je po naravi njen nosilec. Pri njem je vse slučajno in usmerjeno v pustolovsko doživetje. In zares, Nataša mu gre v past in le zgolj slučaj — v Tolstojevi filozofiji o življenju osnovni kamen — je tisti, ki reši dekle pred popolnim padcem. Njen korak pomeni v tisti družbi, v kateri je živila Nataša, prav toliko, kakor v meščanski družbi popoln padec. Tolstoj tega dogodka ni smel opustiti in je za razvoj Natašinega lika nujno potreben in tudi dosleden, ker sicer bi bila preveč popolna, kar pa realno življenje izključuje. Nataša ni mogla vedeti, da pomeni njen beg s Kuraginom njeno propast. Doslej si je ona z materino pomočjo znala pojasnjevati življenje. A skrivnost ljubezenskih gonov, ki jih je v njej sprožil Kuragin, so bili prevelika tajna in doživetje teh čarov bi bilo v nevarnosti, ako bi za to vedel še kdo drugi razen nje in Anatola. Mati je bila izključena, Nataša je ostala sama. Pota ni treba izbirati, ker ga ne določuje njena življenjska modrost, marveč želja po neposrednem doživetju, ki mu Nataša sledi in ki ga pisatelj ne sme braniti, ker sicer bi se mu lik pozneje izmaličil v neprirodno idealizirano spako. Za ta prestopok jo pisatelj temeljito obsodi. Nataša poskusi izvršiti samomor, kar ji pa ne uspè. Med zdravljenjem zastrupitve se dekle temeljito spokori in si opere vest, a kar je postalo še bolj važno, svojo usodo, ki je bila poslej vedno v nevarnosti in preganjana od erosa, naveže intimnejše na mater in pozneje na Andrejevo sestro Marjo, ki je vtelesen značaj samih stanovitnih ter privzgojenih kreposti, katere ji je vcepil njen neizprosni in nesentimentalni oče. Nataša je poslej na varnem in Marja jo mirno pripelje v naročje Bezuhovu, kateri pa tudi ta dogodek sprejme brez kakega večjega emocionalnega doživetja, kakor

je bilo pač zanj zgolj logično. Kuragin je pač postal nezakonita žrtev slučaja kot pustolovec v vojski, dasi v tem trenutku slučaj ni nujen, in pisatelj ga moralno brez predsodkov žrtvuje smrti. — Tolstoj v tej epohi svojega življenja še ni bil dosleden moralist in predikant, odnosno je bil še preveč v krempljih prirodnega pojmovanja o življenju, zato je določil usodo Sonji povsem drugače, kakor pa bi jo pisatelj, ki bi bil vsaj malce sentimentalen do svojih oseb. To dekle, vtelešena dobrota, po vsej svoji vnanjosti realno lepa, v svojem bistvu pa preveč pokorna ljubezni do bližnjega, ni normalen stvor, ki bi bil vreden, da doživi svojo človeško srečo, četudi bi ji po njeni globoki etični vrednosti nujno pripadala. Ljubi vse ljudi okoli sebe, vsem je na uslugo in vsi jo cenijo, toda kadar je treba deliti srečo, tedaj je zanj prikrajšana, a ne zato, ker ji jo drugi ne dajo, marveč ker je sama iz ljubezni do bližnjega ne more izvojevati. Tolstoj ji ne dá Nikolaja Rostova za nobeno ceno, ker je etična ljubezen in skromnost slab nadomestek za silo nagonске ljubezni. Če bi bil Nikolaj Rostov prevzet od njenih telesnih čarov, zmeden od Sonjine srčne ljubezni, tedaj bi bili vsi materini računi zaman in ljubezen do matere ter pokorščina premagani. Toda Sonja je pozabila na svoje prirodne vrline in sposobnosti, ki bi jih morala pokazati, a Nikolaj je bil za svoj značaj premalo zaljubljen, in ostala je — samica.

Za roman »Vojna in mir« je Tolstoj črpal snov iz preteklosti. Dogaja se pred letom 1810 in po njem. Zanj je pisatelj proučil ogromno snov iz zgodovine francoske revolucije in napoleonskih vojn, dalje vso francosko filozofijo 18. stoletja. Seznanil se je do dobra z vojaškimi problemi tedanjega časa; za popis borodinske bitke je kakor kak vojaški strokovnjak natančno pregledal bojno poljano, pri čemer mu je služilo tudi njegovo neposredno doživetje vojnih grozot v krimski vojni. Za poznavanje ruskih političnih prilik si je preskrbel dostop do tajnega državnega arhiva, a visoko rusko aristokracijo in nje poreklo je mogel opazovati v lastni okolici. V svetovni literaturi ga ni dela, ki bi se oslanjalo na tako resnična in otipljiva dejstva, kakor je Tolstojeva »Vojna in mir«. V ogromni vrsti dogodkov in popisu mnogoštevilnih oseb je pisatelj izčrpal takorekoč vse svoje znanje in vso svojo umetniško fantazijo. V njegovem literarnem delovanju je po tem romanu nastopil zastoj in začel se je ukvarjati z drugimi posli. Nastopil je čas njegovega pedagoškega delovanja, zanimanja za gospodarstvo, a počasi je začel v pisatelju nastopati njegov veliki problem, imenovan Tolstojeva »duhovna kriza«.

Iz opazovanja življenja v naravi in deloma notranjih doživetij se je razvil roman »Ana Karenina«. Tudi ta roman zajema snov iz plemiške družbe, toda tu ni več tistega zdravega tradicionalnega življenja, kakršno je še v »Vojni in miru«. Tu so osebe že strogo razdeljene po svojih moralnih in etičnih krepostih. Levin in Kitty sta nosilca določenih človeških vrednot, ki sta za nje nagrajena. Ana Karenina in Vronski sta samo sužnja svojih gonov in njih življenje se konča tragično oziroma negativno. Tolstoj je tu še isti opazovalec vnanje snovnosti sveta, le v notranjosti ljudi je nastopila sprememba. Levin je sedaj že iskalec etičnih vrednot, človek brez avanturističnih nagnjenj, tesno privezan na prirodo in življenje v njej. Posvetnost in civilizacija ga ne zanimajo, ker vidi v tem nekaj slabega. Levin je Tolstoj sam, ki zavrača zapadno-evropski svet, kateremu je vzor »pokvarjeni« Pariz. Levin je dalje razviti

Bezuhov, ki mu je glavno zanimanje družina in gospodarstvo. Muči ga sicer nastop novega življenja — po letu 1861. je bilo v Rusiji izvedenih več socialnih in upravnih reform — in predaja se razmišljanju o vseh spremembah, toda rešiti se ne more in zabrede v dvome ter se končno preda tistim nazorom o življenju, ki jih je Tolstoj poslej propovedoval. Prav tako kakor se je iz Bezuhova razvil Levin, se je Nataša prelevila v Kitty. Sporedno s psihologijo moškega sveta, se razvija tudi ženska psihologija. Kitty ni več tista brezskrbna in živahna Nataša Rostova, marveč ji je v dušo že primešan karakter meščanske ženske, ki trepeta pred pogubo in se že izgublja počasi v živčnosti. Le njene moralne kreposti in Levinova ljubezen do družine jo varje pred zlo usodo, ki spodjeda vedno bolj tla aristokratskemu svetu. Trdni in slavohlepni značaj Andreja Bolkonskega se v tem romanu razvije v birokrata Kareninovega značaja. Knez Bolkovski je zaradi nedovršene osebnosti postal žrtev častihlepja in požrl ga je vojni metež, dolgočasnemu birokratu Kareninu pa je usoda prav tako nemila, ko mu iztrga iz družinskega kroga ženo Ano. Birokracija kot življenjski nazor in praktično uveljavljanje mu spodkopljeta ta intimni ideal in ubogi Karenin ne more iz lastne kože, ko se družinska sreča obrača v nesrečo. Ana, ki prvotno sama skuša rešiti zakonsko soglasje v bratovem zakonu, ne spozna, da je tudi ona že okužena od novega življenja in družbe, ki jo obdaja, in da je srž stare fevdalne psihe v njej že zamrla. Na poti, da reši brata, na tej isti poti se zgubi sama. In nič bolj ne karakterizira njenega bistva kakor Tolstojeve besede, ki jih je izrekel ob nekem pogovoru, ko je dovrševal ta roman: »Ana mora umreti, samo to je njena prava pot.« In Vronski? Ta je samo še aristokratski snob, v katerem ni ostalo prav nič človeškega, razen nadutega hotenja, da mora živeti še dalje svoje fevdalnoaristokratsko življenje, ki je pa seveda ostalo brez notranje vsebine in blestelo samo nazunaj. Vsekakor nas ne more presenetiti sramotni beg brezkarakternega Vronskega, ko hoče z »junaškim« dejanjem v srbski vojski zakriti svoj moralni greh. To je prototip ruskega buržoaznega karakterja.

Po »Ani Karenini« se je Tolstojeva »kriza« razvila do kraja in iz pisatelja se je začel oblikovati jasnopoljski prerok. Njegova družbena opazovanja, študij filozofij, religij ter državoznanstva in sploh družbe sta ga preoblikovala popolnoma. Odkrival je razpokline svojega razreda in začel kazati nova pota. Izdajal je vsakovrstne spise in ustvarjal nove filozofske verske in družabne pojme o življenju. Umetniško se je še enkrat lotil prikazovanja svoje okolice. Razvojna črta, ki teče prav od prvih oseb v »Vojni in miru« pa navzdol preko poplitvenih aristokratov prav do Nehljudova in Maslove v »Vstajenju«, je sedaj že v kontaktu z najnižjo družbo ruskega človeka. Nehljudov, spet ena izmed Tolstojevih podob v romanih, že nima s svojimi predhodniki nič več skupnega, le to, da je po pokoljenju tudi plemič. Ta je še samo skesana duša, ki išče poti, kako bi se rešil iz pregrešnega življenja. V njem je veličastno samo še vprašanje osebne vesti, ki ga preganja noč in dan, dokler ga Maslova ne prepriča, da se samo z dobro voljo nikakor ne dá doseči »vstajenja«. Maslova je v družabnem pogledu antipod Nehljudova in med njima ni mogoče doseči skladnosti. Čeprav še ne določno oblikovan in organiziran karakter, vendar že z mržnjo in prezirom Nehljudova nosi v sebi zametek osebnosti, iz katere se počasi preoblikuje uporni element. Čeprav je ta roman izrazito »tendenčen« ter odkrito napada vse tedanje

javne ruske ustanove, vendar je resničen izraz tedanjega stanja in natančno prikazuje, kako izgublja gornja plast ljudstva tla pod nogami in ne doživi vstajenja, in kako se vse bolj živo oblikuje nov tip človeka, ki postaja osrednja točka življenja.

Tolstoj je oblikoval v manjših romanih in novelah še dolgo vrsto oseb, ki precizno in v podrobnosti prikazujejo razvoj karakterja ruskega človeka. Poleg aristokracije so obdelani tudi kmečki tipi, risani predvsem naturalistično ter gledani z njegovega aristokratskega ter tudi strogo ideološkega zrišča. Vsekakor so prvenstveno važni tipi iz njegove okolice, v katero je bil socialno in psihološko globoko zakoreninjen, saj prav ti tipi prikazujejo razvoj visoke družbe v obsegu enega stoletja. Ne glede na Tolstejeve ideološke tendence, na katere so sicer vezane vse te osebe, nam prav te podobe orisanih značajev pomenijo neprecenljivo umetniško tvorbo, ki se je dvigala nad vsemi zakonitimi formami literarnega delovanja ter tako ustvarila poseben tip estetskih vrednot. K Tolstoju se ljudje obračajo z različnimi predsodki in pojmi, toda kdor bi hotel k njemu po verskih ali ozkih političnih poteh, ta ne bo doumel njegovega bistva, ker so ta preozka. Le lepota — prvi mik človeške duše — nas vodi neovirano v čare njegovega duhovnega stvarstva.

O RAZISKOVALCU SKRIVNOSTI

MILENA MOHORIČEVA

Janez ima nekaj mlajšega prijatelja, ki je kljub temu, da gleda Janez nanj zaradi njegove mladosti nekoliko zviška, mož na pravem mestu. Oči ima črne, živahne. Nепrestano begajo s predmeta na predmet, nikoli se ne utrudijo opazovati sveta. Ime mu je Rokec.

Rokec ni samo sestavljalet avtomobilov, letal in podobnega, on zna še mnogo drugega. Tako zna, na primer, poleg slovenščine govoriti še francosko in nemško. Natančno se zaveda, da je lepa izgovorjava posebna prednost in prizadeva si mnogo, da bi jo dosegel. Janez je dosti prelen, da bi se z vnemo učil jezikov. Uči se francoščine že več let, pa se vrti vedno na istem mestu. Prav nič ga ne zanima, ali je treba izgovoriti o ali on, polglasni e ali nobene končnice. Takoj je zadovoljen, če le približno zadene. Rokec želi vsako stvar dognati prav do konca in nikoli ne popusti, dokler je ni izpeljal. Janezu se zdi kvečjemu to važno, da izpelje napovedano bitko s sovražniki do zmagovitega konca, da bi se moral česa popolno naučiti, mu ni mar. Janeza tudi nič ne boli, če vé, da izgovarja kako besedo napačno. Tako pravi na primer brezskrbno loping, kakor je slišal, dočim vé Rokec, da se pravi luping, dolg u in rahel p, kakor je napisano v angleščini: looping. Janez lahko tudi desetkrat sliši, kako je prav, enajstič bo zopet rekel loping. Ne zato, ker bi si ne zapomnil, ampak zato, ker ga je sram, zdi se mu nekam nenaravno, ne prija mu, da bi se izražal drugače kakor vsi, zlasti kakor strokovnjaki. To so namreč po njegovem dijaki jadralci. Tudi ne veruje prav Roku, češ, bodo menda taki, ki sedijo v letalu, že več vedeli od Roka, od njegove mame in od gospodične. Obratno pa vztraja Rokec pri svojem. Nič ga ne vznemirja, če vé sam za resnico, vsi drugi pa ne. Prepričal se je že često, da je dognanje resnice stvar izbrancev.

Ko je umrl dedek, se je Rok zamislil. Kaj je bilo to? Dedek je ležal na postelji, ni se ganil, oči je imel zaprte, roke sklenjene na prsih. Zakaj ni vstal, dal Rokcu, kakor vedno roko, in šel z njim na sprehod. Zakaj so prižgali sveče pri njem in zakaj je bilo v sobi toliko rož. Roček je stopil na prste in še enkrat pogledal na posteljo. Res je, dedek je ležal tam. In zopet ni bil on. Ker nikoli ne bi podnevi spal, in tudi tega zoprnega vonja po svečah in rožah ne bi prenašal. Neutešen, žalosten in poln vprašanj je poiskal mamo.

Mama je sedela v svoji sobi za mizo in jokala. Najraje bi jokal tudi Roček, toda vedel je, da se to ne spodobi in nerodno mu je bilo že zavoljo mame.

»Zakaj jokaš? Zakaj leži dedek tako mirno spodaj, zakaj je toliko ljudi in zakaj rajši ne vstane in ne pride k nama?«

Otrla si je oči in položila roko okrog otrokove rame.

»Dedek je umrl, Roček. Nikoli več ne bo vstal in nikoli več ne bo šel s teboj na sprehod.«

Sedel je v stol nasproti njenega, oprl brado ob roko in premišljeval, kar je pravkar slišal. Nikoli več ne bo vstal. Nikoli več ne bo šel z njim na sprehod. Ali ga nima več rad? Ali je pozabil nanj? Kako je rekla mama? Umrl je. Kaj je to? Vzravnal se je in jo je pogledal.

»Ti, mamica, kaj se to pravi, umrl?«

Tudi ona je premišljevala, kaj se to pravi. »Da je človek mrtev. Da se mu ustavi srce. Pa postane ves trd in mrzel. Da nič več ne vé. Da začne razpadati in se končno spremeniti v prah. Ni ga več.«

Vstal je in sedel k njej v naročje. »Ni ga več, praviš? Kako je to mogoče? Zdaj je, in potem ga ni več? Kaj je nič?«

Šel je k oknu in dolgo gledal v daljavo. Pogled mu je plaval preko daljne ravnine barja vse do konca Krima, kjer se stikata zemlja in nebo. Ni ga več. Ali je to mogoče? Če je zdaj, mora biti tudi jutri. Kaj pa Krim? Ali tega tudi nekoč ne bo, kakor zdaj dedka ni več in kakor bo z njim samim in z mamo?

Streslo ga je. Počasi se je obrnil od okna in je sedel mami v naročje. »Mama, mene je strah.« Te besede je izgovoril povsem tiho. Tesno se je stisnil k njej. Bilo mu je mrzab in drgetal je po vsem životu.

To je bilo takrat, ko je umrl dedek. Roček je takrat spoznal, da vseh resnic ni mogoče dognati. Ko je dotikal do meje, ki je človeku dosegljiva in ki je ne more prekoračiti, ga je bilo strah. Ni ga bilo strah mrtvega dedka. Čemu? Saj sta bila vedno prijatelja in dedek mu ni nikoli rekel žal besede. Strah ga je bilo besed. Ni ga več. Nič. Nikoli ga ne bo več. Za njegov strah je takrat izvedela samo mama, najbrže je tudi ona občutila podobno. Odtlej pa ga je zakopal globoko vase in ni z nikomer več govoril o tem. Samo včasih, kadar je bil povsem sam, je šel iskat besedo nič daleč v globino svoje zavesti.

Bila je noč. Vsi so spali. Temno je bilo, ko se je Roček v svoji sobi prebudil. Prižgal je luč in pogledal na uro. Tri. Šel je k oknu, ki je bilo zagrnjeno, samo ob krajih je prodirala v sobo tema. Kaj je tema? Vprašanje je bilo vznemirljivo. In kakšen je v temi svet? Kakšen je vrt, kakšno je nebo?

Naglo se je odločil. Oblekel se je, kakor bi bil že največji dan. Splazil se je po stopnjicah navzdol, odprl vrata in stopil na vrt. Bilo je res da temno. Toda vendar je razločil jablano, hruško in slivo. K njemu je priteknel pes Črnuh in ga je pogledal z velikimi, začudenimi očmi. Kaj delaš, Rokec, ob tej pozni uri? Zakaj ne spiš?

Bil je vesel, da je imel družbo. Obhodila sta vrt. Kamor je Rokec stopil, ga je ogrnila tema. Videl je samo motne obrise, nič več. Kaj vse bi bilo lahko za drevesi, česar ne bi mogel videti? »Ali ti vse vidiš, Črnuh?« Črnuh se je v potrdilo podrgnil ob Rokovo nogo, najbrž je res vse videl. On, Rokec, pa ne. Zasklelo ga je in zdelo se mu je krivično.

Toda kdo bi se ustavljal pri temi. Ozrl se je v nebo. Bilo je svetlo od zvezd, ki so bile gosto posejane po njem. Na ozadju večne teme so se svetile. Sijale so tako lepo, da je jelo Rokcu hitreje utripati srce. Hotel je prešteti zvezde. Kako, ko naenkrat ne veš, kje si začel. Gledal je vanje in se je izpraševal, od kod so prišle, ko jih podnevi ni bilo, in kam gredo in ta črna tema z njimi? Tema, iz katere so sijale, nima dna, kakor je nima tema na vrtu, po katerem je prodiral.

Nima dna. Znova je jel šteti zvezde, omahnil je in se udal, da nikoli ne bo vedel, koliko je zvezd.

Nikoli? Iz dna njegovih spominov se je utrgala ta beseda. Nikoli ne bom vedel. Nikoli več ne bom videl dedka.

Gledal je v nebo in zagledal zvezdo, ki se je utrnila. Na temnem nebu je zarisala črto in izginila. Kam? V nič? Kakor dedek, kakor bo nekoč izginil Krim, on sam in mama.

Zvrtelo se mu je.

Zaprl je oči in je še vedno videl nebo in zvezde, dasi ni več gledal vanj. Znova je videl, kako se je utrnila zvezda in izginila.

Kakor dedek je sijala in odšla. Ni je več. In vse te zvezde, ki jih je toliko, da jih ni moč prešteti, sijejo in nekoč jih ne bo več.

Ne bo več. Ponavljal je te besede venomer in obšla ga je brezmanja groza. Črnuh se je tesno stisnil k njemu. Rokec ga je objel, pobožal po glavi in za hip sta si gledala s psom v oči. Otroku se je zdelo, da je pes natančno vedel, kaj je mislil sam.

Nato se je obrnil, zaprl hišna vrata in odšel tiho in po prstih v svojo sobo.

Mama pa je iz sosednje sobe vendarle slišala, da nekaj škrtja pri Roku. Vstala je in šla pogledat. Ko je zagledala Rokca, povsem oblečenega, bi bila skoraj zakričala.

»Nikar se ne ustraši, mama. Šel sem malo pogledat temo.«

»Temo?«

»Da. In nebo. Toliko zvezdic je bilo, da me je bilo kar strah.«

Šla je zaskrbljena k njemu, mu položila roko na čelo, da bi ugotovila, ali morda ni vročično. Prijela ga je za roke. Bile so ledeno mrzle. Otrok je drgetal po vsem životu.

Spravila ga je v postelj in sedela pri njem, dokler ni zaspal in pozabil na temo, na zvezde, na nikoli in na nič.

POEZIJA RUSKE REVOLUCIJE

JANKO LAVRIN

I.

Doba ruskega simbolizma je dala nele najbogatejšo, marveč tudi po kakovosti najboljšo pesniško žetev, kar jih je obrodilo po Puškinu. Naj so bile nekatere poteze te dobe še tako »dekadentne«, je bila vendarle ravan njene tehnike in literarne kulture nenavadno visoka. Zanimanje za najrazličnejše umetnostne in literarne probleme ni bilo v Rusiji še nikoli tako živo kakor v prvem desetletju našega stoletja. Vrh tega je bilo vse polno združb in krožkov, ki so se zbirali na tedenskih sestankih, na katerih so razpravljali o teh problemih, tako na primer v Petrogradu pri Vjačeslavu Ivanovu, pri Rozanovu, Sologubu in Merežkovskem, v Moskvi pa pri Bjelem, pri Brjusovu itd. Toda najboljša dela iz tega časa so bila napisana v glavnem za elito, in prepad, ki je zeval med navadnim bralcem in pa med »izbranci«, se je čedalje bolj širil. Cela vrsta književnih del je bila komajda dostopna nekomu, ki ni imel primerne literarne naobrazbe. Celo pisci, ki so pisali za človeka iz ulice, so se morali držati razmeroma visokega nivoja. Rusija je med tem skokoma ravzijala svojo trgovino in industrijo. Številni elitni razumniki so pripadali obogatelemu meščanskemu sloju, kar jim je omogočalo, da so lahko pogosto žrtvovali znatne vsote v razne kulturne svrhe. Vendar pa vsa ta kulturna nagnenja niso dajala javnosti toliko opravka, da bi odvrnila njeno pozornost od raznih socialnih in političnih vprašanj. Ruska vlada je manj nego kdaj predstavljala voljo narodo. Samovoljnost, korupcija, uradne zlorabe in neprestana napota, ki jo je delala vlada vsem dobrim namenom, vse to je le podžigalo razburjenje, ki je tlelo med ljudstvom. Avstrijska aneksija Bosne in Hercegovine leta 1908. je vznemirila vso Rusijo in poživila zanimanje za zunanjo politiko, zanimanje, ki je še naraslo med balkansko vojno in po njej. V prvi fazi svetovne vojne je kazalo nekaj časa, da je ta zedinila ves narod, čeprav je bil dovršen del inteligence defetistično razpoložen. Toda prepad med režimom in ljudstvom je bil vse preglobok za trajno spravo med njima. Dvorni škandali, slaba uprava, podkupljivost, intrige, odpor, ki so ga kazali vodilni krogi proti sposobnemu delovanju poedinih zemstev, pomanjkanje hrane in vojnega materiala in končno, čeprav ne v največji meri, tudi pomanjkanje zaupanja v poštene namene zaveznikov, vse to je vodilo v revolucijo. Umor Razputina je bilo prvo usodno, svarilno znamenje tega prevrata, ki je dosegel svoj višek v boljševiškem udaru oktobra 1917.

Takorekoč čez noč je prišlo do popolne likvidacije prejšnjega režima. Stara Rusija je izginila z vsemi svojimi tradicijami, s svojim predvojnim inteligenčnim slojem vred. Iz državljanske vojne, iz kaosa in lakote pa se je jelo porajati nekaj novega. Življenjskost, s katero se je uveljavila revolucija in se lotila naloge, da preobrazi šestino naše zemeljske oble, je pokazala, da vodi usodo Rusije nova historična sila. Ta sila je bila dovolj velika, da je postavila na glavo ne le politične in gospodarske, nego tudi umetnostne in literarne vrednote, se pravi vse moralno in socialno pojmovanje predvojne Evrope.

Povsem umljivo je, da v teh letih revolucionarnega napa ni ravno preostajalo mnogo energije za intenzivno literarno delovanje. Boljševizem je pomenil toliko kot diktaturo proletariata in večina razumniške elite je zavzela bodisi pasivno bodisi odkrito sovražno stališče nasproti novemu režimu. Cela vrsta piscev se je izselila, tako na primer Baljmont, Merežkovski, njegova žena Zinaida Hippus, Bunin, Šmeljev, Zajcev, Vjačeslav Ivanov, Remizov in drugi. Ustanovili so si nova začasna središča v Berlinu, Pragi in Parizu. V teh mestih je nastala dokaj zanimiva emigrantska književnost, ki je nadaljevala nekatere svoje najboljše predvojne tradicije.

V nekaterih krogih teh emigrantov se je pojavilo tudi nekaj novih miselnih smeri in hkratu s temi novi problemi. Ti Rusi so bili zdaj priče naglega razkroja evropske kulture in evropske zavesti. Celo tisti, ki so zrasli v simpatijah do evropskega zapada, so imeli jedva še povod, da bi bili ponosni na svoje evropstvo. Mnogi med njimi so jeli povsem nanovo motriti problem Rusije in Evrope in so proglasili Rusijo za nekaj povsem nasprotnega od zapada, za nekaj, kar ni niti Evropa niti Azija, marveč nekakšna celina zase, svet s svojo posebno kulturo in posebno usodo. Ta »evroazijska« smer, ki bi jo lahko imenovali nekakšno popravljenno izdajo slavjanofilstva, prilagojenega novim razmeram, je dvignila sprva precej prahu, potlej pa je polagoma zaspala. Beda, razočaranost, nepovoljni izgledi v bodočnost in prav tako pogled na odbijajoče evropsko filistrstvo, vse te okoliščine niso bile baš take, da bi vzpodbujale te v pregnanstvu živeče mislece v njihovem delovanju. Tisti, ki so si pridobili evropski sloves, kakor postavim Berdžajev ali pa profesor Loski, so si ga pridobili sami in ločeno od te skupine.

V Rusiji sami, ki je ostala brez svojega izobraženega sloja, pa se je pojavilo vprašanje, ali je mogoče, da bi si ljudske množice v poglednem času same ustvarile nov tip kulture. Gorki, ki je bil po poreklu sam proletarec, je skušal na vse načine pomagati mladim talentom, ki so prihajali od »spodaj«. Lenin, Trocki in Lunačarski so z vsemi močmi podpirali razvoj proletarske kulture. Ta prizadevanja niso bila jałova, čeprav ni dal proletarjat kot takšen iz svoje srede zaenkrat še nobenega prvovrstnega talenta. Oba najvidnejša pesnika te dobe, Majakovski in Jesenin nista bila proletarca. Prvi je bil sin nižjega uradnika, drugi pa kmet. Mimo tega pa sta oba napisala nekatere svojih najboljših stvari že pred oktobrsko revolucijo.

II.

Vladimir Majakovski (1893—1930), ki je bil sprva učenec Hlebnikova, se je povspel sčasom do voditelja ruskega futurizma. Bil je, vsaj po svojih skritih možnostih, velik liričen talent, a je že koj spočetka zametaval vse lirične in muzikalne elemente in tako zavrgel vse, po čemer je težil simbolizem. Razvijal je še naprej nekatere novosti, ki so jih uvedli simbolisti, pri tem pa je docela opustil staro metriko, ki je bazirala na številu zlogov. Podlago njegove metrike ne tvori več število zlogov, marveč število poudarkov. Bil je tudi nenadkriljiv mojster v rabi sestavljenih rime.

Njegova skrita pesniška žila prihaja najbolj do izraza v obsežnejših pesnitvah zgodnejše dobe, zlasti še v pesnitvah *Vladimir Majakovski*

(1913), *Oblak v hlačah* (1915) in *Hrbtenica za flavto* (1915). Vse tri imajo mnogo skupnega. Močno subjektivne so, uporniške, »titanske« in glasne. Majakovski ne poje, marveč vpije, in naj bo njegov glas včasih še tako hripav, je to vendarle glas, v katerem utripa iskrena, dvojna bolečina ljubezni. Nič manj te ne začudi, da se v nasprotju s prefinjenimi simbolisti poslužuje poulične govorice in se vselej obrača na publiko, kakor da govori z govorniškega odra, pri čemer se vede kot nekak pesniški demagog. Ni samo njegov glas tisti, ki terja pozornost, terjajo jo tudi njegove pretirane metafore, čijih groteskni, fantastični realizem spominja mestoma na prave apokaliptične privide kozmičnih razsežnosti. Njegove miselne asociacije, primere in prisposobe te vselej presenetijo s svojo drznostjo in nesramnostjo. Naj navedemo le nekaj takih primerov:

»Vsi, prijatelji, ste le kraguljčki na čepici dvornega šaljivca, s katerim se zabava Bog.«

»Ženska obrabljena kakor pregovor.«

»V moji duši ni enega samega sivega lasu.«

»Razvnel vam bom misli, ki sanjarijo po vaših razmehkuženih možganih kakor debel lakaj na zamazanem ležalniku.«

»Dvanajsta ura je udarila kakor bi se kotalila odsekana glava z rabljevega tnal.«

»Dvignem lobanjo, polno verzov.«

»V trhljem železniškem vozu je kakih štirideset ljudi (vojnih invalidov) in — vsega štiri noge.«

Zavrzel je stare pesniške oblike in se istočasno naslonil na »častuško«, na tovarniško popevko, na časopisni žargon, na počestno govorico in vse to še nagosto posejal z novimi skovankami. Prav tako se tudi poslužuje povsem svoje, kar se da lakonične sintakse. Prvi vtis njegovih zgodnejših del je vtis neke naskakovalne sile, če pa si ga ogledamo pobliže, lahko prav kmalu odkrijemo v njem tragičnega nihilista, ki mu preti notranji razkroj. Majakovski ni enostavna, marveč le poenostavljena osebnost, čije glasnost in kričavost ima vse globlje vzroke, kakor bi marsikdo domneval. Zakaj občutil je puščobo in gnus življenja prav tako živo, kakor že pred njim Gogolj. Toda, dočim je Gogolj iskal zatočišča pri Bogu, istoveti Majakovski Boga z vsem, kar je grdega, vulgarnega in nepravičnega v stari kapilastični miselnosti. Baš zaradi tega njegov socialni protest neenkrat spominja na neko naravnost religiozno borbo proti Bogu.

Že samo to nam pojasnjuje, zakaj se je že kot nedorasel mladenič pridružil revolucionarnemu gibanju. Vsekakor je nastopil njegov veliki trenutek šele po oktobrski revoluciji. Nekateri pravoverni boljševiki so sicer z nezaupanjem gledali na njegovo zaverovanost vase, to pa jim ni branilo, da se ga ne bi posluževali kot nekakšnega pesniškega zvočnika za njihove cilje in ideale. V »socialnih zapovedih«, ki so imele v njem navdušenega privrženca, je dal duška svojim energijam in je bil v tem pogledu prej ko ne tem bolj vnet, čim bolj se je bal svojega skritega nihilizma. Podobno kot že zdavnaj pred njim Nekrasov, je zdaj tudi on posvetil svojo poezijo velikim socialnim nalogam, ki se jih je na tako dramatičen način lotila njegova domovina. Toda njegova poezija je bila poslej le še poezija s tendenco.

Satirična dramatska alegorija *Misterij Buff*, ki jo je napisal leta 1918., je zabavna, groteskna obsodba starega buržujškega sveta in hkratu apoteoza novega socialističnega človeštva. V neki drugi alegoriji *150,000.000* prikazuje borbo med Woodrovom Wilsonom kot braniteljem svetovnega kapitalizma in pa med mladim ruskim velikanom, predstavnikom onih sto petdeset milijonov ljudi, ki so otvorili novo ero socializma. Še bolj navdušeno pritrjevanje novemu socialističnemu redu pa sta pesnitvi *Lenin* (ki jo je napisal po njegovi smrti) in *Prav tako*. Prva je apoteoza Lenina, v drugi pa proslavlja desetletnico ruske revolucije.

Brez humorja, toda poln ironije je zajemal iz svoje pesniške zakladnice in prispeval s svojim delom k borbi tvornega socializma. Bil je priznan kot vodja »levice«, to je levega krila v literaturi. Žal pa cela vrsta njegovih propagandnih pesmi (takoimenovanih »agitk«) niso nič drugega kot povsem navaden žurnalizem v rimani ali vsaj ritmični obliki, žurnalizem, poln plehkkih plakatskih efektov. Med njegova najzanimivejša dela iz tega časa sodita vsekakor satirični komediji *Stenica* in *Kopaljšče*, v katerih se nekajkrat krepko obregne ob neizkorenljivega buržujškega duha starega inteligenčnega sloja, a prav tako tudi ob sovjetsko birokracijo.

Skrivnost Majakovskega je bila ta, da se je moral boriti proti dvem nevarnostim hkratu. Prva nevarnost je bil njegov latentni nihilizem, druga pa prav tako latentna čustvenost, ki se je z njo družil nenavaden liričen dar. Sam je priznal, da je moral »stopiti za vrat« svoji lastni pesmi. Uspelo mu je zatreti svoj nihilizem, zato pa je sčasoma popolnoma podlegel svojim čustvom. Leta 1930. ga je nesrečna ljubavna dogodovščina spravila tako daleč, da si je vzel življenje.

III.

Povsem drugačen pesnik je bil Majakovskega tekmeč v popularnosti Sergej Jesenin (1895—1925). Bil je podobno kakor Nikolaj Kljujev kmet in brez vsake omembe vredne izobrazbe. Na njegovo poezijo so imeli močan vpliv simbolisti, toda bil je popolnoma navezan na folkloro, na poživljajoče podobe ljudskega duha, na duha vasi. Tudi on je žel svoje lavorike med revolucijo, to pa iz docela nasprotnih vzrokov kakor njegov tekmeč.

V nasprotju z Majakovskim se je Jesenin naslajal ob melodiji. Z melodijo je izražal svoje sentimentalno domotožje po vasi, po svoji izgubljeni kmečki »Arkadiji« — domotožje, kateremu ni mogel odoleti niti v dneh največjih triumfov, ki jih je doživljal v obeh ruskih prestolicah. Pesniškega duha mu je izpodbujala predvsem želja, da bi našel izraza temu razpoloženju. Našel ga je v spominih na kmečko življenje, v svežih, živih podobah vaških popevk, v veri in poezije polnem praznoverju ljudstva, ki je zakoreninjeno v zemlji. Svoje najboljše metafore in prisposdobe je našel v kočah, na poljih in v gajih svojega rojstnega kraja.

Hkratu s tem hrepenenjem po svojem izgubljenem vaškem paradizu je imel Jesenin vse lastnosti neugnanega rogovileža, ki se bohoti v kaos in bi najrajši poslal k vragu vse ustaljene življenjske forme. Baš zaradi te poteze v svojem značaju je tako navdušeno pozdravil prihod revolucije, le da iz povsem drugih razlogov kakor pa Aleksander Blok, ki je bil intelektualec, ali kakor Majakovski, ki je bil deklasiranec. Če so

bile simpatije Majakovskega na strani marksističnega proletariata, so bile Jeseninove simpatije predvsem na strani kmetov in tako zvanih socialnih revolucionarjev. Tako je na primer vsa *Inonija*, ki je pretenciozna in mestoma histerična izpoved njegovega revolucionarnega verovanja, docela napisana v tem duhu. Hkratu s pesnitvijo *Bjelega Kristus je vstal*, z *Blokovimi Dvanajstimi* in s *Kljujevim Leninom* je tudi ta Jeseninova rapsodija eno izmed tistih del, ki so dajala mesijaniistični pomen ruski revoluciji. Ali Jesenin si zamišlja bodočnost zgolj kot nekakšno idilično rusko »Arkadijo«, v katerem je kaj malo mesta za odvrtni stroj, če ga je sploh kaj.

V teh prvih letih revolucije je pripadal nekaj časa hkratu z nekaterimi manj vidnimi pesniki (Marienhof, Kuzikov in drugi) k skupini imaginistov. Ruski imaginizem je izhajal deloma iz futurizma, deloma pa iz anglosaksonskega imaginizma. Pristaši te pesniške smeri niso polagali važnosti na besede, marveč so smatrali za edino važne elemente poezije podobe in predstave, ki so jih pritirali do smešnosti in popolne nejasnosti. Jesenin se je kmalu zavedel slabosti te smeri. Ni se mogel prilagoditi mestnemu življenju niti se vživeti v pravega duha revolucije, zato je rajši uganjal škandale v bohemski moskovski družbi. (To je bilo v dobi Nepa, takoimenovane nove ekonomske politike.) Ta lastnost je zmagovala v njegovem značaju tem bolj, ker v propadu starega patriarhalnega vaškega življenja ni videl le svoje osebne nesreče, marveč nesrečo za vse človeštvo. Njegova »bezniška Moskva« je začela zdaj dobivati v njegovem življenju podoben pomen, kakršnega je imela za Aleksandra Bloka v srednji periodi njegovega delovanja »bezniška Rusija«.

Izzivalen in neodgovoren in pri tem zmerom izroččen na milost in nemilost svojim razpoloženjem in svojim muham se je bolj in bolj pogrezal v blato življenja. Njegovo notranje življenje je postalo še bolj zapleteno zaradi nesrečnega zakona, ki ga je sklenil s svoje dni znamenito plesalko Izadoro Duncanovo. Ali baš v tem času je pisal liriko, ki jo bolj nego kdaj preveva žalost in bolečina. Ker tudi v pijači in v škandalih ni našel olajšanja, se je odpravil na potovanje v Perzijo. A tudi to potovanje mu ni prineslo utehe, kakršne se je nadejal. Ko je bil star trideset let, je videl v sebi le še človeka, ki je doigral svojo vlogo v življenju. Zdaj ni videl več nobenega izhoda in nobene možnosti za novo življenje. Šel je prostovoljno v smrt, potem ko je z nekam melodramatsko gesto z lastno krvjo napisal svojo poslednjo pesem.

IV.

Dejstvo, da sta se pojavila Majakovski in Jesenin ravno v letih revolucije, je že samo po sebi značilno, ker priča o tem, da so bila tla v teh letih ugodnejša za poezijo kakor pa za prozo. In res je bilo v letih 1917.—1922. napisanih nebroj pesmi, ki po večini sploh niso bile nikoli tiskane, ampak samo brane po kavarnah in na raznih literarnih sestankih. Uradni činitelji so opogumljali tudi delavce k literarnemu delovanju, zlasti še k pesnikovanju. Že leta 1918. si je Proletkult pod vodstvom Bogdanova prizadeval, da bi pripomogel k nastanku razredne, to se pravi izključno proletarske kulture. Mladi delavci so našli v celi vrsti študij, ki so jih pisali strokovnjaki nalašč zanje, pouk v umetnosti pesnikovanja. Prvi plod tega prizadevanja je bila zveza proletarskih

pisatelj in pesnikov, ki se je imenovala »Kuznica« (kovačnica). Obetajoči pesniki te skupine kakor Gastev, Kazin in Obradovič, ki so pripadali tej skupini, so se močno posluževali simbolistične tehnike, pomešane z dostopnejšimi futurističnimi metodami. Iz »kuznice« je izšla tudi pretenciozna, a na splošno ponesrečena skupina »kozmistov« (Aleksandrovi in Kirilov), ki so posneli nekatere najslabše lastnosti simbolizma.

Med proletarskimi pesniki, ki pesnikujejo predvsem v propagandne svrhe, je Bezimenski najvedrejši, najbolj realističen in vedno poln iskrenje se dobre volje. Najbolj nadarjen med njimi je bivši delavec Vazilij Kazin, pesnik z globokim, spontanim čutom za lepoto življenja. V tem pogledu je živo nasprotje Demjana Bjednega (Efim Pridvorov), ki se ima zahvaliti za svojo velikansko popularnost zgolj lahkotnosti, s katero zna preliti vsako aktualno snov v riman žurnalizem. Resničen pesnik, ki tudi še sodi deloma v to dobo, pa je Nikolaj Tihonov, ki združuje svojo romantično nprav z ostrim, realističnim gledanjem. Od vseh pesniških oblik mu je najljubša balada, v kateri se je prav dobro izkazal z zbirko *Horda* (1922). Te balade se nanašajo prvenstveno na državljansko vojno.

Med najboljše posnemovalce Majakovskega, vsaj kar se tiče propagandne poezije, lahko prištevamo Nikolaja Asejeva. Zelo blizu futurizma stoje v nekaterih pogledih tudi Vazilij Kemenski, Sergej Tretjakov in celo nadarjena Marja Cvatajeva (roj. 1889), ki je kmalu po revoluciji zapustila Rusijo. Zelo spretno se poslužuje nove tehnike, ki jo napolnjuje z neko spontano življenjskostjo. Njena poezija je prežeta z duhom in ritmom narodne pesmi, ki sta ji takorekoč v krvi.

Druga pomembna smer v sovjetski poeziji je zopet takoimenovani konstruktivizem, katerega predstavnika sta Ilija Selvinski (avtor *Uljajeva*, epepeje o kmečki vstaji) in Edvard Bagricki (1894—1934). Konstruktivizem je otrok futurizma. Toda konstruktivizem poudarja izključno le tehniko, ali bolje, konstrukcijo kot takšno in ji podreja vsa druga izrazna sredstva. Selvinski »organizira« svojo pesniško snov tako, da so videti njegovi eksperimenti (zlasti njegove *Ciganske pesmi*) še veliko radikalnejši od futurističnih eksperimentov. Bagricki je subjektivnejši od Selvinskega, pesnik z močno romantično žilo, s katero obravnava nekatere motive iz državljanske vojne, kakor *Pesem o Opanasu*, *Zmagovalci* itd.

V.

Dočim je bil Majakovski kljub vsem novotarijam razumljiv tudi človeku z ulice, je gojil največji pesnik te dobe Boris L. Pasternak (rojen 1890) poezijo, ki naj bi jo brala in uvaževala samo literarna elita. Pisati je začel že pred vojno, prvi veliki uspeh pa je doživel šele leta 1922., ko je izšel njegov drobní zvezek stihov *Življenje moja sestra* (ki pa so bili napisani že mnogo prej). Leto dni za tem je izdal *Téme in variacije*, v katerih najdemo nekaj njegove najboljše ljubavne lirike. Ljubezen je tudi tema njegove obširne avtobiografske pripovedi v verzih *Spektorski* (1926). Socialno politične teme načenja v zbirkah odličnih opisnih pesmi *Leto 1905*. (leto prve revolucije) in *Poročnik Schmidt* (1927), v kateri opeva junaka ponesrečene mornariške vstaje leta 1905. V *Drugem rojstvu* (1932) pa se zopet vrne k subjektivni liriki. Navdihnjenje za to

liriko mu vliva nova ljubezen, ki jo doživlja na prizorišču kavkaških gora. Objavil je tudi zgodbe v prozi in močno subjektivno avtobiografsko pripoved *Varno spremstvo* (1931). V zadnjih letih se je lotil tudi prevajanja velikega ukrajinskega pesnika Tarasa Ševčenka.

Pasternakovo delo razodeva dvoje enako močnih potez, ki sta si domala v ravnovesju in sta obe enako značilni za njegov pesniški talent. Prva poteza je njegov nenavadno subjektivni in analizujoči lirični dar, druga pa njegova močna deskriptivna in epska žila. V obeh teh lastnostih je iznajdljiv tako po svojem gledanju kakor po svoji umetnosti. Potem ko si je usvojil vse tehnične novosti, ki so jih uvedli futuristi (s katerimi je imel spočetka mnogo skupnega), si je ustvaril lasten slog, ki je še vse bolj lakoničen, vsekakor pa manj umljiv navadnemu bralcu, kakor je slog Majakovskega. Vse, kar vidi in doživlja, mu njegova občutljivost pretvarja, razčlenja, razdružuje in razmešča tako, da mora bralec nehote sodelovati s pesnikom in ujeti notranjo nit, tisto subtilno miselno in čustveno povezanost, ki se skriva za dozdevnim kaosom.

Pasternak je ostal zvest tradicionalni pesniški meri, vendar jo je istočasno povsem preiščeno razbil. V njegovih rokah je postala ta mera resda neokretna, neuglajena in jecavo nezgovorna. Njegova preobrnjena skladnja, vrivki in njegove nakopičene in na prvi pogled neskladne primere so često komajda umljive brez posebnega ključa. Zlasti še njegove zgodnje pesmi spominjajo na iznajdljive, čeprav na grobo skicirane zasnutke, v katerih se razpozna samo bralec s temeljito pesniško kulturo. Ali čim smo obvladali te vnanje težkoče, se nam razodene v Pasternaku velik pesnik, čigar delo nas bogato nagradi za trud, s katerim smo ga skušali doumeti.

Prevedel P. Donat.

NEKAJ IZ KRIMINALNE MEDICINE

BORIS BOGNOLO

1.

Kriminalna medicina je biološka in hkratu sociološka veda. Na zločin ne moremo gledati samo z individualnega stališča ne glede na vse ostalo družbeno življenje in dogajanje, marveč ga moramo skušati razumeti v zvezi z drugimi socialnimi pojavi.

Dandanes gledamo na zločinca in okoliščine, v katerih se dogodi zločin s popolnoma drugega stališča kakor pa na primer pred tridesetimi leti. Skratka, dandanes pojmujejo zločin kot skupek raznoterih činiteljev.

Že iz samega naziva kriminalna medicina je jasno, da predstavlja ta del splošne medicine in da je z njo tesno povezana. Njena naloga mora biti dvojna: prvič preprečiti zločin in drugič zdraviti zločinca. Kriminalna medicina je potemtakem tudi v tesni zvezi s pravom in pravno vedo, z biologijo, sociologijo, antropologijo itd. Njen cilj je predvsem preventiven, t. j. preprečevati zločin, v drugi vrsti pa je zdravstven, se pravi — zdraviti zločinca samega. Za doseg tega smotra mora nujno posegati v družbeno življenje pa tudi v potrebne zakonodajo.

Pojem zločinca in zločina se je v teku stoletij zelo spreminjal. Kakor smo že poudarili, gledamo danes na zločin in zločinca s povsem drugega stališča kakor prej. Rojeni zločinec — Lombrosov deliquente nato — je plod liberalizma in liberalističnega gledanja na svet. To pojmovanje se nam zdi danes nevzdržno, čeprav je zelo komodno, ker oprasha družbo vsake odgovornosti za zločin kakor tudi za zločinca in za njegovo nadaljnjo usodo; saj je zločinec, kakor so takrat menili, že z rojstvom prinesel na svet vse svoje slabe lastnosti. Umevno je, da je imelo to naziranje za posledico tudi zelo enostransko »zdravljenje«, ki je obstajalo samo v internaciji po kaznilnicah. Na to vprašanje pa se še povrnemo pozneje.

Zločinec, kakor vsak drug človek, ima svoje duševno življenje in glede na to tudi svoj duševni organ. Duševni organ ni nekaj prvobitnega, kar bi človek že prinesel na svet z rojstvom, nego zadobiva svojo obliko šele s časom. Enkrat za vselej nam mora biti jasno, da človeška osebnost ni nekaj stalnega, zaokroženega in dokončnega, absolutnega. Zakaj vedno znova pronica vanjo nekaj novega, vedno novi dogodki vplivajo na njeno obliko in jo neprestano spreminjajo. Nasprotje med nekdanjim in sedanjim pojmovanjem duševnih pojavov bi najbolje označili kot razliko med statičnim in dinamičnim. Prejšnja psihologija je bila statična, prejšnje pojmovanje zločina je bilo statično — sedanja psihologija je dinamična, sedanje pojmovanje zločina je dinamično. Naj se vrnemo na vprašanje, ki smo ga že načeli. Rast duševnega organa je odvisna od dveh činiteljev, prvič od somatske, t. j. biološke vrednosti telesnih organov, drugič pa od vzgoje. Pod vzgojo si kajpada ne predstavljamo samo družinsko vzgojo, marveč splošni vpliv vnanjega sveta na posameznika. Vsako dete steza ročice in meri tako svoje moči z močjo vnanjega sveta in si tako utira svojo pot v življenje. Ta pot pa je odvisna, kakor smo že povedali, od njegovega telesnega stanja, kakršnega je že z rojstvom prinesel na svet in pa od kasnejše vzgoje ter vplivov zunanjega sveta. Toliko nam o tem pove sodobna znanost. Zakaj zaide nekdo na pot zločinca, zakaj krene drugi na pot povprečneža, tretji pa zopet postane genialen — tega nam sodobna veda ne more raztolmačiti. Kajti v tem vprašanju vlada danes toliko nasprotujočih si teorij, da ni mogoče praktično aplicirati nobene izmed njih. Edina praktična, čeprav pomankljiva definicija zločina je ta, da je zločin vse tisto, kar škoduje družbi in njenemu napredku.

Točno definirati zločin je nemogoče že zato, ker se pojem zločina s časom spreminja. V starem veku bi bil težak zločin, če bi nekdo trdil, da so vsi ljudje po svojih pravicah enaki med seboj. Danes pa bi bilo nemara prav nasprotno. V srednjem veku so onega, ki je prelomil dano besedo, zaničevali in se ga izogibali. Prav tako pojmujejo zločin tudi danes med različnimi skupinami ljudi različno. V nekaterih naših krajih obstoji še danes tako imenovana »krvna osveta«, ki jo tamošnji prebivalci smatrajo za posebno čast in dolžnost, medtem ko jo drugi — prav tako tudi naš kazenski zakon — smatrajo za zločin. In še celo med prebivalci istega kraja obstajajo različna pojmovanja v nekaterih dejanjih, če so ali niso zločin. O tem odloča vzgoja, poklic in splošni pogled na svet, ki ga zastopajo. Moralist bo drugače razumel in definiral zločin,

kakor pa sociolog, ta pa seveda zopet drugače od biologa. Ne oziraje se na to, iz vsakdanjega življenja vemo vsi, da so mnenja gledalcev, na pr. že pri navadnem pouličnem pretepu zelo deljena. Nekateri obsojajo ta ali drugo stran, drugi zopet uživajo v pretepu, nekemu se bo zdel pretep nepravilčen, drugemu pa sam po sebi umeven. Razumevanje zločina bo vedno odvisno od duševnega stanja in duševnega nivoja dotičnega, ki o tem ravno sodi.

3.

O vzrokih zločina bi se dalo na dolgo razpravljati. Toda že iz prejšnjega razlaganja je jasno, da je vzrok za zločin prav toliko v zločincu kot v družbi in družbenih okoliščinah. Stari avtorji so večinoma menili, da je zločin kot podzavestna manifestacija izvršilčeve duševnosti dejanje, ki ga je bil zločinec primoran izvršiti zaradi nagrmedenih pobud, ki mu leže v podzavesti in ki so mu bile že prirojene. Tako Lombroso in njegova šola kakor tudi nekateri romanopisci — (Zola). Popolnoma, smo si edini v tem, da je pravi vzrok zločina večinoma v podzavesti, vendar pa to ne izključuje možnosti, da so oni momenti preje pripadali izvršilčevi zavesti. Lahko rečemo in trdimo, da si je bil izvršilec vsaj v začetku v svesti svojega dejanja kakor tudi svoje odgovornosti, da, še celo več: videl je v svojem zločinu korist, korist za lastno osebo in to v tem smislu, da se reši občutka lastne manjvrednosti. Šele pozneje pod pritiskom drugih doživljanj je njegova želja po izvršitvi dejanja — ki bi ga po njegovem mnenju dovedel do kompenzacije — prešla v podzavest. Če je imel zločinec pravo sliko o škodi, ki bi jo s tem prizadejal družbi, zavisil od njegovega čuta za skupnost. Mislimo, da ni potrebno poudarjati dejstva, da so osebe, ki imajo tako globok občutek lastne manjvrednosti, že na zunaj zaznamenovane s posebnimi znaki, ki jih lahko smatramo za degenerativne. Prav ti degenerativni znaki so privedli do napačnega pojma »rojeni zločinec«. Najbolje storimo, če vzamemo za vzrok zločina izvršilčev impulz, s katerim hoče kompenzirati lastni občutek manjvrednosti in katerega kompenzacija je prešla v negativno hiperkompenzacijo, t. j. v kompenzacijo, ki je škodljiva za družbo.

Da na kratko ponovimo: vsekakor je zločin prav toliko direktna posledica duševnega izživljanja posameznika — izvršilca — kot tudi posledica okvirja tedanje družbe. Zato je zločin kot tak samo družbeni pojem. Za individuum zločin ne obstoji. Praktično so vzroki zločina zelo pomembni, ker se iz njih izvaja odgovornost za zločin.

4.

Vprašanje *odgovornosti* za zločin je zelo zastarelo in ni v nikakem pravem razmerju z napredkom in izsledki sodobne psihologije, biologije in drugih naravoslovnih znanosti. Današnji kazenski zakoniki in pravniki jemljejo to vprašanje za zelo lahko in razodevajo nekakšno širokogrudnost, kadar proglašajo, da je izvršilec odgovoren za svoje dejanje. To pomeni, današnji kazenski zakoni naštevajo zelo malo primerov, v katerih je izvršilec neodgovoren. Mislimo, da so mnogi in mnogi, ki so jih sodišča proglasila za odgovorne, popolnoma ali deloma neodgovorni za svoj zločin. Da bi to svojo trditev kolikor toliko podkrepili z dokazi, bomo navedli par primerov, ki smo jih sami videli in doživeli:

1. V institut za sodno medicino v B. so poslali truplo nekega približno 55—60 let starega moža. Iz anamneze (opisa bolezni) vemo, da je bil ta mož pastir. V zadnjem času je begal in taval po gorah, kar je bila tudi prej njegova navada glede na njegov poklic. Na veliko noč je prišel voščit staremu gospodarju praznike. Domačim se je zdel pijan. Prosil je, da bi mu dali piti in jesti. Ker so mislili, da je pijan, so ga odbili. Čez pol ure so ga našli mrtvega na dvorišču. Policijski zdravnik je navedel za vzrok smrti zastrupljenje z alkoholom. Pri sodni obdukciji nismo dobili niti ene same kaplje alkohola ne v želodcu ne v sečnem mehuru in v krvi je bil odstotek normalen. To pomeni, da je bila izključena vsaka možnost akutnega zastrupljenja z alkoholom. Vzrok njegove smrti je bila sepsa (zastrupljenje krvi) zaradi flegmone (gnojne rane) na nogi. To nam tudi pojasnjuje, zakaj se je zdel ljudem pijan. Ta dozdevna pijanost je bila samo eden izmed simptomov splošne sepe.

2. Drugi primer nam še boljše predočuje, kako je razumevanje odgovornosti za zločin površno. V isti institut smo dobili po par dneh truplo 55 let starega možkega. Po poklicu je bil delavec. Pred desetimi dnevi je pustil svoje delo in se pričel potikati po mestu. Ker pa je bil brez sredstev ni čudno, da se je pregrešil nad zakonom in prišel v zapor. Tam si je začel trgati obleko in perilo, kričati, puliti lase in podobno. Čuvajem, to je lajnikom, se je zdelo to čudno in poklicali so zdravnika. Policijski zdravnik ga je poslal v opazovalnico, sodeč po manifestnih simptomih, ne da bi ga sploh preiskal, kajti sicer bi ne bil mogel napraviti tako grobe napake. Čez par dni je na tem oddelku umrl. Obdukcija je ugotovila kot vzrok smrti sepsa zaradi miliarne tuberkuloze. Vsa slika duševne bolezni je nastala zaradi tega.

3. Še en primer. Mlad človek, komaj par dni poročen, je pričel tožiti, da ga boli glava in da ne more spati. Šel je k zdravniku, ki mu je dal neko uspavalno sredstvo, ki mu seveda ni nič pomagalo. Neko noč je pobegnil iz hiše, begal po mestu in se v neki gostilni zapletel v pretep. Končno je prišel v zapor. Tu je dobil močne krče, pričel je bljuvati in je nenadoma umrl. Pri obdukciji smo našli tuberkulom (vrsta tumorja), ki ga je imel v čelnem režnju možganov. Ta tumor je povzročal bolečine v glavi, nespečnost, tavanje po mestu in pretep v gostilni.

Ti primeri nam ne kažejo samo, kako napačne so včasih zdravniške diagnoze, temveč tudi, kako zapleteno je vprašanje odgovornosti za zločin. Osebe navedene v teh primerih, niso sicer zakrivile težjega kazenskega prestopka, vendar nas bi ne mogel nihče prepričati, da bi ne utegnile te osebe v opisanih okoliščinah zakriviti nekaj podobnega. Ti primeri nas silijo, da moramo pomisliti, koliko zločincev je bilo proglašanih za odgovorne za svoja dejanja, medtem ko so bila ta dejanja le simptom njihovega značaja, spremenjenega zaradi patološkega procesa v njihovem organizmu. Iz teh primerov je nadalje očitno, kako je pojem odgovornosti zločinca zelo težak in zapleten. Poglobiti se v vzroke kaznivega dejanja, v okolnosti, v katerih je bilo izvršeno, v impulze, ki so privedli izvršilca do tega — je zelo težko. Končen vzrok takemu dejanju pa mora le obstajati. Kateri in kakšen je vzrok, pa bi bilo treba ugotoviti pri razpravi. Potrebno bi bilo mnogo potrpljenja, še več pa razumevanja in najožjega sodelovanja med zdravnikom in sodnikom, da bi ne obsodili neodgovornega človeka.

Zločinec je in ni odgovoren:

Odgovoren, ker se je vsaj v začetku zavedal svojega dejanja in njegovih posledic. Pripominjamo, da more segati ta začetek prav v zgodnja otroška leta.

Neodgovoren, ker v danem trenutku in položaju ni mogel drugače postopati glede na zunanje okoliščine in na svoj duševni ustroj.

Če bi nastopila potreba po kategorizaciji zločina glede na odgovornost, bi bila slika, v skladu z našim stališčem, sledeča:

1. Psihotiki: neodgovorni zaradi samega patološkega procesa.

2. Psihopati (nevrotiki, kriminaloidi, epileptoidi in še ostali s psihopatsko konstitucijo): neodgovorni, kajti dasi so se morda zavedali svojega dejanja, v danem trenutku in okoliščinah niso mogli drugače storiti.

3. Organski bolniki, ki nudijo sliko duševnih bolnikov (razna akutna in kronična zastrupljenja — alkohol, narkotika, sepse — tumorji itd., v kolikor ne sodijo v prejšnjo skupino): neodgovorni kakor pod št. 1 zaradi samega procesa.

4. Slučajni zločinci, ki so samo zaradi zunanjih okoliščin zakrivilji zločin (ljubosumnost — ki je utemeljena in ni patološke narave — pomanjkanja denarnih sredstev, slaba družba, dvoboj itd.); glede na odgovornost bi bila ta skupina deloma in v posameznih primerih odgovorna. Terapija bi bila najlažja izmed vseh skupin: zadostovalo bi odstraniti zunanje vzroke.

5. Ostali zločinci: prometne nesreče, silobran itd.

To bi bila v glavnem naša kategorizacija zločincev glede na odgovornost.

5.

H koncu bi želel podati nekoliko statistike v informacijo in v ilustracijo gornjih trditev.

Število obsojencev v naši državi pred sodišči prve stopnje znaša letno približno 19 tisoč. Število obsojencev pred okrožnimi sodišči znaša okrog 80.000. To število varira iz leta v leto, toda je brezpogojno v stalnem porastu, posebno za nekatere kategorije zločinov.

Leta 1922. obsojenih 15.575 oseb za razna dejanja, leta 1933. obsojenih 19.328 oseb, leta 1938. obsojenih 19.587 oseb.

Jasno je, da mora to število rasti že zaradi samega naraščanja prebivalstva, toda še vedno je porast zločinov relativno večji od prirastka prebivalstva. Kakor smo prej omenili, so zlasti nekatere skupine v naglem porastu. N. pr.:

Zoper javni red in mir so številke sledeče: leta 1922. je bilo 1848 obsojencev, leta 1933. je bilo 2842 obsojencev, leta 1938. je bilo 3800 obsojencev.

Zoper moralo: leta 1922. je bilo 222 obsojenih, leta 1929. je bilo 452 obsojenih, leta 1933. je bilo 504 obsojenih, leta 1938. je bilo 574 obsojenih.

Število zločinov zoper osebe pada: leta 1929. je bilo 8202 obsojenih leta 1933. je bilo 6752 obsojenih, leta 1938. je bilo 6626 obsojenih.

Ravno tako pada število zločinov zoper lastnino: leta 1929. je bilo 13.560 obsojenih, leta 1933 je bilo 8287 obsojenih, leta 1938. je bilo 7664 obsojenih.

Glede na spol obsojencev odpade okrog 11 odstotkov na osebe ženskega spola in 89 odstotkov na osebe moškega spola. Zanimivo je, da relativno število raste zadnja leta bolj za ženski spol kakor za moški.

Število zločinov varira glede na letni čas. Največ zločinov se izvrši spomladi in v jeseni. Razlogi za to nam niso znani. Zelo verjetno je, da je izvršilec, kakor tudi ostali ljudje, bolj ali manj fizično in duševno izčrpan v teku zimskih mesecev — ne glede na to, da sprememba sezone, posebno zimske v spomladno, zelo slabo vpliva na razpoloženje in sploh na psiho posameznika.

Zanimivo je pogledati odnos med poklicem in zločinom. Od vseh obsojencev je okrog 75 odstotkov poljedelcev, 10 odstotkov rokodelcev, 2 odstotka prometnih delavcev, 2 odstotka državnih in samoupravnih uradnikov, 0,5 odstotka prostih poklicev in 3 odstotki brez poklica. To število nam na žalost ne dopušča, da bi sklepali, na kakršno koli podrobnost o odnosih med poklicem in zločinom. Morali bi določiti relacijo med absolutnim številom vsakega poklica in številom obsojenih istega poklica.

Glede na starost je največ zločincev med 21. in 30. letom: Okrog 35 odstotkov; okrog 22 odstotkov je med 31. in 40. letom; mladoletnikov je okrog 15 odstotkov, od teh je 1 odstotek mladoletnic.

Ostala bi še ena vrsta zločinov, to so samomori. Ta kategorija je relativno v največjem porastu. Ker nimamo na žalost podatkov za našo državo, bomo vzeli kot primer neke druge evropske države.

N. pr. v Grčiji je bilo: leta 1923. 96 samomorov, leta 1928. 280 samomorov, leta 1932. 355 samomorov.

Porast je torej skoraj 400 odstotkov v zadnjih desetih letih.

Na 10.000 prebivalcev je bilo v Grčiji: leta 1923. 0,17 samomorov, leta 1932. 0,54 samomorov.

V Franciji je bilo: leta 1881. 6750 samomorov, leta 1900. 8700 samomorov, leta 1910. 10.000 samomorov.

Za druge države naj omenimo samo relativno številko, t. j. število samomorov na 10.000 prebivalcev: bivša Avstrija 4, Nemčija 2, Švicarska 1,3, Španija 0,4, Italija 1, Anglija 1,3, Norveška 0,7, bivša Češka 3, Holandija 0,8.

6.

Za zaključek naj podamo kratek resume naših razlag in trditev. Uspehi sodobne medicine in še posebno sodobne psihiatrije in psihologije niso prav nič spremenili okamenelega stališča in predsodkov, ki jih je polna današnja pravna veda in pravo. Današnje stoletje bi lahko imenovali stoletje psihologije, kajti največja odkritja so bila storjena prav na tem področju. Kakšna so ta odkritja ni potrebno še posebej poudarjati, ker jih pozna vsak izobraženec. Žalostno je, da danes, v stoletju psihanalize, individualne psihologije in drugih psiholoških struj in šol, označujemo zločin *vedno* kot greh in dosledno temu apliciramo potrebno terapijo: kazen. Razvoj psihologije in biologije nas nujno sili, da pojem greh — kazen v neštetih primerih spremenimo v pojem bolezen — zdravljenje.

PRVI SPOMINI

LEV TOLSTOJ

(Iz avtobiografskih opazk.)

1878. 1.

Rodil sem se v vasi, Jasni Poljani, kjer sem preživel tudi svojo prvo mladost.

To-le so moji prvi spomini (ki jih ne znam časovno razvrstiti, ker ne vem, kaj je bilo prej, kaj pozneje; pri nekaterih niti tega ne vem, ali so resnični ali so se mi sanjali). Evo jih: povit sem; rad bi si oprostil roke, pa si jih ne morem, in zato vpijem in jočem. In moje vpitje mi je samemu neprijetno; toda ne morem se ustaviti. Nekdo, kdo se ne spominjam, je sklonjen čezme. In vse to v poltemi. Toda spominjam se, da jih je bilo dvoje. Moje vpitje učinkuje nanju; vznemirjena sta, toda tega, kar hočem, da bi me razvila, le ne storita, zato vpijem še glasneje. Zdi se jima potrebno (namreč, da sem zvezan), jaz pa vem, da tega ni treba, jima hočem to dokazati in jočem z glasnim krikom, ki mi je samemu zopern, a ne morem si drugače pomagati. Čutim nepravico in krutost, — ne ljudi, kajti ljudem se smilim, temveč usode in smilim se sam sebi. Ne vem in nikdar ne bom zvedel, kaj je to bilo: ali so me kot dojenčka povijali in sem pulil roko iz povojev, ali so me povijali, ko sem bil že več kot leto dni star, da bi si ne razpraskal lišaja; ali sem strnil v ta edini spomin več vtisov, kakor človek to dela v sanjah, toda res je, da je to moj prvi, najmočnejši vtis o življenju. In česar se spominjam najbolje, ni moj krik ne trpljenje, temveč zapletenost, protislovnost vtisa. Želim si prostosti, ki ne bi nikogar motila, in jaz, ki potrebujem moč, sem slaboten, oni so pa močni.

Drugi vtis je radosten. Sedim v koritu in obdaja me nov, ne neprijeten vonj nekakšne snovi, s katero otirajo moje majhno telesce. Bržkone so bili v vodi in v koritu otrobi, toda novost vtisa otrobov me je prebudila. In prvič sem opazil in vzljubil svoje telesce z rebri, ki sem jih videl na prsih, in gladko temno korito, pestunjine roke z zavihanimi rokavi in toplo, kadečo se vodo in njen šum, posebno pa občutek gladkosti mokrih robov pri koritu, ko sem drsal po njih z ročicami.

Čudno in strašno je pomisliti, da ne najdem v svojem spominu od rojstva do treh let, torej v časa, ko sem pil iz prsi, ko so me odstavili, ko sem pričel lezti, hoditi, govoriti nobenega vtisa razen teh dveh, če še toliko iščem po njem. Kdaj sem se tedaj pričel? Kdaj sem pričel živeti? In zakaj si z radostjo predstavljam samega sebe v tistem času, dasi me je bilo včasih strah, kakor je marsikoga še sedaj, če sem si predstavljal samega sebe v času, ko bom znova stopil v stanje smrti, iz katerega ne bo spominov, ki bi se dali izraziti z besedami? Ali tedaj nisem živel, ko sem se učil gledati, poslušati, razumeti, govoriti, ko sem spal, pil iz prsi ter poljubljal prsi in se smejal in radostil svojo mater? Živel sem in sicer blaženo! Ali si nisem takrat pridobil vsega, od česar sedaj živim, ali nisem takrat pridobil toliko in tako hitro, da vse ostalo življenje nisem pridobil več niti stotega dela? Od petletnega otroka do mene je samo korak. Od novorojenčka do petletnega otroka strašna daljava. Od zarodka do novorojenčka — brezdno. A od nebitja do za-

rodka ni samo brezdno, temveč nepojmljivost. Ne samo, da so prostor, čas in vzročnost oblike mišljenja in da je bistvo življenja izven teh oblik, temveč vse naše življenje je vedno popolnejša in popolnejša podreditev samega sebe tem oblikam, potem pa zopet osvoboditev od njih.

Prihodnji moji spomini se nanašajo že na četrto, peto leto, toda tudi teh je zelo malo in niti eden izmed njih se ne nanaša na življenje izven hišnih sten. Do petega leta prirode zame sploh ni. Vse, česar se spominjam, se godi v posteljici, v sobi. Ne trave ne listja ne neba ne sonca, ničesar tega ne poznam. Nedvomno so mi bili dajali cvetlice in listje, da sem se igral z njimi, nemogoče je, da ne bi bil videl trave, da me ne bi bili zagrinjali pred soncem, toda do petega leta, do šestega leta ni niti v enem mojem spominu tistega, kar imenujemo priroda. Kdor jo hoče videti, se najbrže mora oddaljiti od nje, jaz pa sem bil priroda.

Prihodnji spomin za koritom je spomin na »Jeremjejevno«. »Jeremjejevna« je bila beseda, s katero so nas kot otroke strašili, toda moj spomin nanjo je takle: ležim v posteljici in pri srcu mi je veselo in dobro kakor vedno in ne spominjal bi se tega dogodka, ali naenkrat spregovori pestunja ali nekdo drugi iz tega, kar tvori moje življenje, z glasom, ki mi je nov, in odide; meni pa je veselo pri srcu, zraven pa me obhaja še strah. In spominjam se, da nisem sam, marveč da je z mano še nekdo, ravno tak kot jaz. (Najbrž moja za leto dni mlajša sestra Mašenka, s katero sva spala v isti sobi.) In spominjam se, da je pri moji postelji majhna zavesa in da se s sestro veseliva in plašiva te nenavadne stvari, ki se zgodi z nama. In skrivam se v blazino in se skrivam in pokukam na vrata, od koder pričakujem nekaj novega in veselega. In oba se smejeva in skrivava in čakava. Tedaj se prikaže nekdo v obleki in oglavnici ves tak, kot ga nisem še nikoli videl, toda poznam ga, tista je, ki je vedno pri meni (pestunja ali teta — sam ne vem), in ta nekdo govori z globokim glasom, ki ga poznam, nekaj strašnega o porednih otrokih in o Jeremjejevni. Vriskam od strahu in od veselja in resnično me je groza, hkratu se pa veselim tega, da me je strah, in želim, da bi tisti, ki me straši, ne sprevidel, da sem ga spoznal.

Nato utihneva, toda kmalu pričneva nalašč spet šepetati, da bi vnovič priklicala Jeremjejevno.

Poleg spomina na Jeremjejevno imam spomin, ki mu je podoben. Najbrž spada že v poznejši čas, ker je bolj jasen, toda nerazumljiv mi je ostal vedno. Glavna oseba tega spomina je Nemeč Fjodor Ivanovič, naš učitelj. Toda vem čisto zanesljivo, da še nisem pod njegovim nadzorom, torej je moralo biti pred petim letom. In to je prvi vtis, ki ga imam o Fjodoru Ivanoviču. In zgodilo se je to tako zgodaj, da se ne spominjam še nikogar, ne bratov ne očeta. Če sploh imam predstavo o katerem drugem, posebnem bitju, jo imam samo o sestri, in to samo zato, ker se je prav tako bala Jeremjejevne kakor jaz. S tem spominom je združena tudi moja prva predstava o tem, da je bilo v naši hiši tudi gornje nadstropje. Ko sem prišel gor — ali sem prišel sam ali me je kdo prinesel, — se ne spominjam; spominjam se samo tega, da nas je veliko, da se držimo za roke, med nami so tudi tuje ženske (sam Bog ve, kako se tega spominjam, da so bile perice); pričnemo plesati in Fjodor

Ivanovič skače in pri tem previsoko vzdiguje noge in preveč ropota in razbija s čevlji; nenadoma začutim, da to ni lepo, da je razvratno, opazim ga ter menda pričnem jokati. In ves se konča.

To je vse, česar se spominjam do petih let. Drugega se ne spominjam ničesar, — ne svojih pestunjev ne tet ne bratov ne sester ne očeta ne sob ne igrač. Bolj določni spomini se prično v času, ko sem se moral preseliti k Fjodoru Ivanoviču in k starejšim bratom.

Ko sem se selil k Fjodoru Ivanoviču in k bratom, sem prvič in zato močneje kot kdaj koli pozneje občutil čustvo, ki ga imenujejo čustvo dolžnosti ali čustvo križa, ki ga je dolžan vsakdo nositi. Žal mi je bilo zapustiti tisto, česar sem bil navajen (iz večnosti navajen), težko, poetično težko mi je bilo zapustiti ne toliko ljudi, sestro, pestunjo, teto, kolikor posteljico, zagrinjalce, blazinico, zraven pa me je bilo strah novega življenja, v katero sem vstopal. Skušal sem najti vesele strani življenja, ki me je čakalo; prizadeval sem si verjeti laskavim besedam, s katerimi me je Fjodor Ivanovič vabil k sebi; prizadeval sem si, da ne bi videl prezira, s kakršnim so me bratje sprejemali medse, ker sem bil najmanjši; prizadeval sem si misliti, da je za tako velikega fanta sramotno biti med dekletu in da v tem življenju, zgoraj pri pestunji ni bilo nič lepega; a pri srcu mi je bilo strašno težko in dobro sem vedel, da sem za vedno izgubil nedolžnost in srečo, in le čustvo lastne cene, zavest, da vršim svojo dolžnost, mi je dajalo oporo. Pozneje sem moral v življenju dostikrat preživljati take trenutke, ko sem stal na razpotju in ko sem stopal na nova pota. Občutil sem tiho žalost za tem, kar sem za vedno izgubil. Kar verjeti nisem mogel, da bo v resnici tako. Četudi so mi že prej pripovedovali, da se bom moral preseliti, se spominjam: ko so mi oblekli haljo s podvezo, ki je bila prišita na hrbet, sem bil kakor z enim mahom odrezan od gornjega nadstropja. In takrat sem prvič opazil, ne vseh tistih, ki sem z njimi živel zgoraj, temveč poglavitno osebo, s katero sem živel in ki je prej nisem razumel. To je bila tetka Tatjana Aleksandrovna. Spominjam se je, nevelike, obilne, črnolase, dobre, nežne, sočutne. Ona mi je oblačila haljo, objemaje me opasala ter me poljubljala. In videl sem, da je čutila isto kot jaz, da je škoda, strašno škoda, toda da mora biti. Občutil sem prvič, da življenje ni igra, temveč težka naloga, — ali ne bom tako čutil tudi, ko bom umiral: spoznal bom, da smrt ali bodoče življenje ni igra, temveč težka naloga?

Prevedel Josip Vidmar.

ČLOVEK BREZ KNJIG

JOŽE KRANJC

Sedel sem v gostilni »Pod lipo« in sem gledal skozi okno. Vroč dan je bil in ko sem videl svetleče tramvajske vozove, ki so se bleščali, kot bi se potili, ko sem opazoval avtobuse, v katerih so se gnetle ženske in moški z znojnimi obrazi, mi je bilo kar lahko pri srcu, da morem zapravljati čas v hladni sobi in piti dobro črnino, tu in tam z veselim pogledom pobožati krepko raščeno natakario Lojzko, ki se je vsakega toliko časa oglasila s svojim temnim, globokim glasom:

»Morda še dva deci?« ter segla po steklenici in ne da bi čakala kakšnega posebnega odgovora, odnesla prazno in prinesla napolnjeno nazaj. Sam

sem bil v sobi. Le včasih je prišel gospodar Vrhovec, srednjevelik, čokat človek z drobnimi, sivimi očmi, pokimal je in pomežiknil, nato pa dejal:

»Kajne, dobra je ta črnina?« in že je odšel spet po svojih poslih. Nad mano se je neprestano vrtela osa, brenčala je, kot bi se zavedala, da prav za prav predstavlja simbol današnjih dni, hrumenje aeroplanov, strah pred napadom, morda smrt za koga; časopis na mizi pa je kazal z debelimi črkami: Nemške čete korakajo v Pariz — zraven pa z manjšimi: Ubitih je bilo samo nekaj civilistov — kot bi hotel povedati, da je samo vojak človek. In ker smo živeli v tistih časih, ko smo vsak s svojo notranjostjo stali tako rekoč z eno nogo v vojni in je prav za prav vsakdo med nami že napravil nekajkrat tisto črto, ki se menda napravi samo v težki bolezni, namreč, da stoji smrt nekaj metrov pred nami in bo morda treba oditi nekam v nepoznano, je nekaj težkega ležalo v vzdušju, zrak je bil ko kamen, ki je pritiskal na pljuča, pozabil si za trenutek, a že si se spet spomnil vse resnice pred sabo, da te je zbolelo v srcu. In če pomislim na to, da smo mi vsi, ki živimo v mestu, doživljali to napetost leto dni, se mi kar ne zdi čudno, da so se mi ljudje zdeli popolnoma drugačni, kot so bili leta prej, bili so prekvášeni z mano vred z neko čudno snovjo, v kateri so se parili in vzdihovali, in ne vem, ali je to bil strah pred bodočnostjo ali zavest neusmiljenosti usode.

Turobno sem jemal kozarec v roko in vsakokrat izpil do dna, tu in tam sem se brez vzroka posmehtil, ko sem si hotel dopovedati, da je prav za prav vseeno, kaj se godi, kako gledam na dogodke in kaj bo z mano, saj pride, sem si dejal, vse samo po sebi, tako nekako, kot se ne more upirati mravljinče, če stopiš nanj s trdim podplatom. Mimogrede sem razmišljal tudi o pisanju in iskal razrešitve v tem, kaj naj bi prav za prav počenjal pisatelj v današnji dobi, kako bi se postavil po robu vsemu, kar mu trga srce, ob iznajdbah današnjega časa, ob cenzuri in nazadnje ob svoji neizvestnosti. Po moje bi bilo edino pravilno pisati mrzlo kroniko svojega časa ob žaru svoje umetniške moči, morda bodo tako ljudje nekoč videli, kar mi danes slutimo, in se zavedali vsega, kar mi sedaj le občutimo.

Osa je brenčala nad menoj in se tu in tam kot strmoglaviec zapodila proti mojim lasem, in ko sem zamahnil, ne da bi se spomnil, da jo s tem samo razdražim, se je dvignila, se zaletela proti oknu, tam pa se je naglo obrnila in spet zaplavala nad mano, kot bi me primerjala z angleškim otokom.

Postal sem nemiren in že sem sklenil, da grem domov, spat, dá, spat, ker vse to dolgo leto je bil edini umik iz tega življenja beg v spanje. Ležeš, zaspíš in že si nekje drugje, daleč od nekod se odtrga od tvoje podzavesti dogodek, izoblikuje se v živo in že zaživiš čisto drugo življenje, ki ni moteno s časniki, s poročili po radiu in vsakodnevnimi govoricami o stvareh, ki se gode in bodo še prišle.

»Da, spat!« sem si dejal, čeprav je bilo popoldne in že sem hotel s kozarcem potrkati po steklenici, ko so se nenadoma naglo in hrupno odprla vrata na stežaj. Pogledal sem in sem zagledal med vrati nekoliko se majajočo postavo drobnega človeka, ki so mu lasje kot Napoleonu padali povprek po čelu. Bil je ves blede obraz in očala je imel na nosu. Obstal je med vrati, z levo roko se je opiral na okvir, desno pa je

dvignil, in ko me je pogledal, je stegnil kazalec, nato pa je rekel v nekako pretrganih stavkih:

»Pozdravljen bodi, brat, prav imaš, tu je naše mesto in jaz bom prisedel!«

Hotel je stopiti naprej, toda nekaj mu ni pustilo, spet se je oprijel vrat, nato pa je nadaljeval:

»Kaj me gledaš? Misliš, da sem pijan? In če sem, kdo pa ni v teh časih? Vsi bomo utonili, brat, vsi od prvega do zadnjega, toda ne v vinu in žganju, veš, mi se utapljam v času!«

Še enkrat je zavpil z vso silo:

»V času!« pognal se je, se nekam čudno zavrtel po zraku in že je sedel na stolu poleg mene. Udaril me je po rami, nato pa je dejal:

»Ne boš verjel, dravec moj, toda kar je res, je res, jaz sem profesor. In ker sem profesor, me boš poslušal...«, obrnil se je na stolu čisto na okrog, da je brado položil na naslanjalo, nato pa je zavpil: »Halo, halo — liter vina za spoznavalce!« in se je spet sunkoma obrnil nazaj k meni.

»Vidiš, pijem.«

Nasmehnil sem se in sem mu prvič odgovoril:

»Vidim.«

Od srca se je nasmejal, toda pretirano, z visokim, hreščočim glasom.

»No, potem bi bilá ta stvar v redu. Toda vprašati se je treba, zakaj! Vidiš, zakaj, to je glavno, kajti ni posledice brez vzroka. Ali misliš, da me tu notri nekaj žge, kot pravijo alkoholiki, in da moraš to potem oblití z mrzlo tekočino in zalivati, kot vrtnar zaliva od suše razpokano gredo? Jaz, dravec moj, ne zalivam svoje potrebe, jaz zalivam čas... Ha, vojna! Briga me vojna! Moj čas je prišel že pred časom — vojna mi pride nekako popolnoma prav!«

Motno se je ozrl vame in me skoro začudeno vprašal:

»Kje pa je vino?«

Pogledal je po mizi in udaril z vso silo po njej, da sta odskočila steklenica in kozarec, zraven pa je zavpil na ves glas:

»Vina gori!«

Natakarica je pritekla od nekod, pogledala je naju, se nasmehnila, potem pa čisto krotko vprašala:

»Koliko pa, gospod profesor?«

Mož si je popravil spet lase in čudil sem se, kako skrbno je to napravil. Oslinil si je dlan in se z njo skrbno pogladil po črepinji, da so se mu lasje lepo prilepili na levo stran nad očmi. Nato je pobožal dekle po roki in vprašal:

»Kako, kaj — — O!?!«

Natakarica se je odmaknila in ponovila:

»Koliko naj prinesem?«

»Ha, ha, ha,« se je zasmejal moj novi znanec. Potem pa se je menda spomnil, da se smeje brez vzroka in je dodal:

»A tako. Seveda. Da. Liter, kajpak, takegale!« pokazal je na zadnje ostanke v moji steklenici, in se spet s polnim obrazom obrnil k meni.

»Vidiš,« je spet začel, »ženska! Ženska in čas, oboje je nezanesljiva stvar in oboje pride kot usoda. Pride, že se vrtiš v krogu in nimaš izhoda, ni več rešitve. Kaj vojna! Vojno lahko vsak človek v naprej ugane. Konkurenca med posameznimi državami in kapitalističnimi sku-

pinami — krize — črta — vojna, to je figa! Prava reč je uganiti usodo držav v naprej. Si vis pacem, para bellum — to je vse in konec, kdor pripravlja, dá, tako je, ta doseže mir z vojno. Daj mi zemljevid sveta, takoj mi ga daj — in jaz ti začrtam meje za sto let, kakor bodo, USA, SSSR —, dá, vidiš —, toda usodo človeka, usodo sebe ne doženeš nikoli. Pade vate nekoč neka kapljica in živi v kakršnem koli kolektivu, kapljica raste, se razraste in že sežeš po samokresu in si poženeš kroglo v glavo, pa če imaš službo in dohodke in tako rekoč brezskrbno življenje.« Hotel sem mu nekaj reči, toda on mi ni pustil do besede, položil mi je dlan na usta in nadaljeval:

»Čakaj, da ti povem, da se nekaj naučiš, predno tudi tebe ne vzame hudič.«

Medtem je prinesla natararica vino in kozarec, on je ni niti opazil. Toda ko je zagledal vino pred seboj, je brž natočil obema, da se je črna pijača razlila čez in čez po belem prtu, nesel je svoj kozarec do ust in izpil do dna, potem pa je nadaljeval:

»Naučil se boš, kot sem se naučil jaz. Da bi ti videl moje knjige, mojo knjižnico! Ni je knjige na svetu, ki bi je jaz ne imel, in ni je, ki bi je jaz ne prebral. Da, moja soba! Velika, svetla in okrog in okrog same lesene omare, omara pri omari, knjiga pri knjigi... In v sredi pisalna miza, zraven mizica za stroj in strojček na njej —, to je moja delavnica, tu jaz živim, tu delam, tu ustvarjam..., berem in pripravljam nove stvari, kaj bo Weber in Oswald in Gogola in še Rakočević zraven — jaz bom posegel vmes — novi Nietzsche, Bergson, Spenzer..., enkrat za vselej postavljena filozofija, resnica, ki od nje ni koraka več nikamor. Od mene naprej ne bo več iskanja v ravni liniji, ker bo v tej smeri že vse dognano, iskanje bo šlo samo še horizontalno, na levo in desno, zlata doba, čudežen čas...«

Nenadoma pa se je zasmel na ves glas. Smejal se je in se z obema rokama tolkel po kolenih, se metal nazaj, da je včasih zrl naravnost v strop, potem pa se je spet pripognil naprej, očala so mu poskakovala na nosu, v obraz pa je postal rdeč, da sem se v resnici bal, da se mu kaj ne pripeti. Mahoma pa je odnehal, segel spet po kozarcu in izpil, nato pa je dejal:

»Pa zakaj ne greste z mano, da si ogledate moje bogastvo? Z mano pojdite, dal vam bom knjig, res, dal vam bom knjig malo manj kot jih imam sam. To boste strmeli! Strmeli boste in tudi razumeli ta liter, moj smeh, moje pijanost in nazadnje še, če že hočete, mene in moje besede!«

Kar na lepem je poklical plačat, in čeprav sem se branil, me je zvelkel s seboj od Pod lipe, da sva šla po vroči cesti, med prahom in vozovi in nič ne lažem, če povem, da sva se precej opotekala. Hodila sva in hodila in tako sva srečno prišla iz mesta, v neki zapuščeni ulici sva se ustavila pred pritlično hišo, odklenil je vrtna vrata in že sva stala v temni veži. Pritisnil je na kljuko rjavih vrat in stopila sva v temno sobo. Stopil je k oknu in odgrnil zavese, obrnil se je k meni in zamahnil z roko, nato pa je dejal:

»Prosim, moja delovna soba!«

Začudeno sem se ozrl naokrog in potem vanj. V sobi so stale štiri postelje, dve ob tem zidu, dve ob drugem, v sredi pa je poleg mize črnel divan, pregrnjen z rumenim pregrinjalom in ničesar drugega.

Nisem vedel, kaj naj bi dejal. On pa je snel očala, si obrisal z roko oči, posadil očala nazaj, nato pa je zavpil:

»Hej!«

Odprla so se vrata in iz kuhinje so pritekli trije otroci in se mu zapodili pod noge. Pobožal je vse po vrsti po lasch, nato pa je dejal:

»Vidite, to je moja knjižnica in moja filozofija...«

In ko se je čez čas pokazala med vrati mlada, debelušna gospa in dejala:

»Ali si se že spet napil?« je pokazal nanjo z roko in mrmraje dodal:

»... to je pa moja usoda!« na kar je sedel med otroke na divan.

Jaz pa sem se potuhnil in odšel in sam ne vem, zakaj me je ves čas zeblo pri srcu, ko sem se vračal v vroče mesto.

P O R O Č I L A

STANKO LEBEN: PROBLEM DANTEJEVE BEATRICE

Uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku. 1940. Založba »Modra ptica« v Ljubljani.

»Niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, marveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice.« S tem radikalnim stavkom zaključuje dr. Stanko Leben pričujočo razpravo, v kateri postavlja ob nesmrtni podobi Dantejeve Beatrice z izredno nazornostjo in ostroumnostjo estetski in literarno-historični problem pesniškega lika.

Za uvodno poglavje si je izbral že klasični primer nastanka Goethejevega »Wertherja«, oziroma trojice glavnih likov, ki nastopajo v njem. Sodobniki, ki so si umišljali, da poznajo realno ozadje tega romana, so bili razočarani, ko jim je prišel v roke in ko so videli, da so liki, ki nastopajo v njem, povsem drugačni od oseb, ki naj bi se skrivale za njimi in ki so baje služile avtorju za »modele«. Bratje in sestre Lotte Buffove, ki naj bi bila osrednja oseba romana, so se grohotali, ko so videli, da je bil pesniški lik povsem drugačen od njihove tako dobro poznane Charlotte.

In vendar, trdi Leben, je vprav dejstvo, da je Charlotta v »Wertherju« povsem samosvoji in od realnega »modela« neodvisen lik, znamenje Goethejevega ustvarjalnega genija. »Odkod ogorčenje pri Kestnerju, smeh v Wetzlarju?« se sprašuje Leben. »Kestner, Charlotta, Buffovi, znanci iz Wetzlarja, ko so jemali v roke »Wertherja«, so si obetali zvest posnetek onega Goetheja, ki so ga poznali med seboj, zvest posnetek njihovega Kestnerja, njihove Lotte... Kje naj bi bili vedeli, da pisateljevo delo ni v posnemanju, marveč v ustvarjanju? Neumljive so jim bile tajne poti, neslutena skrivna alkimija ustvarjanja, ki je vsakdanje, enodnevn

ljudi, Charlotta, Kestnerja, Goetheja, Jerusalema, Maksimilijano in njenega moža Brentana znala razkrojiti, iz njihovih prvin pa ustvariti tri nove, resničnejše, čistejše in večnostne osebe, Wertherja, Charlotta in Alberta.«

Leben se nato jasno in prepričevalno obrača zoper tisto naivno, toda močno razširjeno mnenje, češ, da je naloga pesnika, pisatelja, romanopisca, da se neposredno izpoveduje. Saj bi v tem primeru bilo sleherno iskreno in kleno napisano pismo, sleherni odkritosrčni dnevnik, sploh sleherni poizkus, ki stremi, da bi v napisani besedi čim verneje izrazil neko doživetje ali vrsto doživetij, že umetnina. »Zbirke pisem, najsi so človeško še tako pomembna in dragocena, dnevniki, izpovedi so pač bolj ali manj iskreni izlivi neposrednih doživetij... niso pa literarne umetnine. Primer Goethejevih »Leiden des jungen Werthers« je dovolj prepričljiv dokaz, da literarna umetnina ni nikoli strogo avtobiografska in avtografska.«

»To značilno naziranje o izključno izpovednem značaju pesniških del«, nadaljuje Leben, »ima v literarni vedi obžalovanja vredno posledico, da se spoznavanje literarnega dela često istoveti s preučevanjem in podrobnim raziskovanjem pisateljevega življenja.« Avtor se nato polemčno obrača proti tisti literarno historični metodi, ki ob vestnem raziskovanju umetnikovega življenja vse preveč pozablja na umetnikovo delo samo. Vendar pa se skuša avtor zavarovati pred nasprotno skrajnostjo, namreč da bi s tako imenovanimi esteti trdil, da bi bilo poznanje prigodnih okoliščin iz umetnikovega življenja že vnaprej brez pomena za umevanje ustvarjene umetnine in preko nje za umevanje umetnika samega. Pribije pa

dejstvo, da je »najčistejši in edino zanesljivi vir, iz katerega moremo razbrati kaj bistvenega o pisatelju in njegovem intimnem življenju, njegovo delo.«

O življenjepisu sodi avtor, da »ne bi nikoli smel biti samemu sebi namen. Življenjepisec bi pisateljevega dela nikoli ne smel izkoriščati le kot vir, gledati v njem drugega nič kot življenjepisni pripomoček.«

Ko si je Leben tako med različnimi skrajnostmi izbral smer, ki naj mu nudi možnost za boljše razumevanje in spoznavanje nekega pesniškega lika, se osredotoči na problem Dantejeve Beatrice. Široko razgledan po morju literature, ki je bila napisana o Danteju, njegovem delu in predvsem o nesmrtnem liku njegove Beatrice, razčlenjuje razne metode in literarna naziranja, s katerimi so si skušali Dantologi razjasniti to komplicirano umetniško stvaritev. Zgolj biografsko gledanje a priori zavrača, saj so življenjepisni podatki vprav kar se zgodovinske Beatrice tiče tako skopi in nepopolni, da z njimi še obstoja neke Dantejeve ljubezni z imenom Beatrice, ni povsem dokazana. Prav tako pa zavrača tudi skrajno alegorično tolmačenje tega pesniškega lika, po katerem naj bi bila Beatrice le alegorija, ki naj predstavlja zdaj Cerkev, zdaj Filozofijo, potem spet Teologijo itd.

Z veliko ostroumnostjo nas avtor prepriča, da ima Beatrice, kot jo poznamo iz različnih Dantejevih del, pa tudi v enem in istem delu samem, več obrazov, da je Dante vstvaril prav za prav več Beatric. To pa zato, ker Beatrice iz Dantejevih del ni istovetna z neko realno, historično Bice Portinari, pa tudi ni samo enkratna alegorija, marveč pravi in pristni pesniški lik, fantazma Dantejevega vstvarjalnega

genija, ki je z njim rasel, se razvijal in izpreminjal.

»Nemara se mi je z vsemi temi premisleki vsaj deloma posrečilo premakniti problem Dantejeve Beatrice z izvoženih, slepih tirov realizma in alegorizma, po katerih se je doslej izključno premikal brez nade v rešitev,« zaključuje Leben svojo ostroumno in podnetno napisano študijo. »Če vidim prav, je ta problem treba zastaviti tako, da ne iščemo izključno zgodovinske Beatrice, a da tudi ne gledamo v Beatrice zgolj alegorične podobe, s katero je treba razbrati njen skriti smisel, marveč da nam je Beatrice predvsem to, zaradi česar se je sploh živa in edinstvena ohranila do današnjih dni, namreč umetniški, pesniški lik, ki ga je ustvarila Dantejeva fantazija. Ta lik je morda res manj realen od zgodovinske Beatrice, o kateri ne moremo vedeti skoraj ničesar; a če je res manj realen, pa je zato zdaleka resničnejši, dragocenejši in za poznanje Danteja človeka in umetnika pomembnejši od katere si bodi Bice Portinari. Niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, marveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice.«

Ta okrog sto strani obsegajoča študija, ki jo je avtor nazval »Uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku«, zasluži zaradi nazornosti, s katero je postavljen estetski in literarno historični problem pesniškega lika, pa tudi zaradi zgoščenega in pregnantnega podajanja tako obsežne snovi in še zaradi široke razgledanosti avtorja posebno pozornost ne le literarnih in znanstvenih krogov, marveč tudi širšega, za literaturo se zanimajočega občinstva. Poseben užitek utegne nuditi vsem onim, ki jih veselijo jasno in ostroumno postavljena vprašanja.

Vladimir Bartol.

R A Z N O

HRVATSKE KNJIŽEVNE NAGRADE

Ban Banovine Hrvatske je pod konec meseca novembra izdal ukaz, naj se osnujejo posebne nagrade za znanstvena, književna in sploh umetniška dela. Tako je osnovana nagrada bratov Radičev, ki znaša letno 50.000 din in se deli na dva dela, to se pravi v znanstveno in umetniško nagrado. Umetniški del nagrade (25.000 din) lahko dobijo dela s področja književnosti, glasbe in likovne umetnosti. Razen tega so osnovane še štiri književne nagrade po 15.000 din v sledečem zaporedju: nagrada Silvija Kranjčevića za

knjigo pesmi ali pa pesniške proze, nagrada Ante Kovačića za zbirko novel ali potopisno knjigo, nagrada Avgusta Senoe za roman in nagrada Gustava Matoša za knjigo esejev ali pa za monografijo s področja hrvatske književne zgodovine. Dela, ki prihajajo v poštev, morajo biti »specifično hrvatskega narodnega karakterja«. Na ta način je Zagreb od obljub prešel k dejanjem in postal v podeljevanju umetniških nagrad najradodarnější, saj se z njim niti zdaleč ne more kosati niti Beograd, kaj šele Ljubljana. Dejanje, ki je vredno posnemanja!

T. P.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani.

Božična in novoletna darila

Vsakdo, ki ima kakega človeka, katerega bi rad razveselil, premišljuje, s čim naj ga obdaruje za božič ali novo leto. Izbira ni vselej lahka, zlasti, če se bojimo, da bi s tem ali onim darilom obdarovancu ne ustregli. Tega se nam ni treba bati, ako poklonimo knjigo. Prav izbrana lepa knjiga je tisto plemenito darilo, ki ne more nikogar razočarati. Dobra knjiga ne more biti niti preskromna niti vsiljiva niti ne neokusna ali indiskretna. S knjigo si lahko odpremo srce vsakega srčno kulturnega človeka. Založba Modra ptica ima v zalogi lepo izbiro knjig, tako da lahko vsakdo najde med njimi primerno darilo. Naši naročniki imajo sezname naših publikacij na ovitkih naših knjig, drugi čitatelji pa naj nam pišejo, pa jim bomo takoj poslali seznam knjig, ki smo jih do sedaj izdali. Vendar naj bralce še posebej opozorimo na nekatere knjige, ki so posebno primerne za darila.

Za dečke in deklice od 7—14 leta sta prav posebno primerni knjigi: »Zlati ključek« Alekseja Tolstoja in »Pravljice« Jiřija Wolkerja. »Zlati ključek« je izšel za lanski božič in silno zabaval mlade čitatelje, ki so ga dobili v roke. Mirno lahko rečemo, da je malo knjig, ki bi bile mladini tako pri sreju kakor »Zlati ključek«. Ta knjiga ima tudi zelo dosti nenadkriljivih risb (ilustracij), ki so posnete po ruski izdaji. A tudi »Pravljice« Jiřija Wolkerja so knjiga, s katero boste zelo ustregli otrokom. »Zlati ključek« stane vezan za naše naročnike din 27—, »Pravljice« pa din 30—. Obe knjigi sta tiskani z velikimi črkami, da jih tudi manjši otroci lahko berejo.

Za mladino, ki je že prekoračila svojo otroško dobo, pa priporočamo zlasti knjigi: Walter Scott: »Ivanhoe« in Eve Curie: »Gospa Curie«. To sta dve knjigi, ki jih bo mladina z veseljem prebirala. Seveda sta knjigi primerni tudi za odrasle. »Ivanhoe« stane za naše naročnike v platno vezana din 75—, v polusnje vez. din 90—, »Gospa Curie« pa v platno vez. din 60—, v polusnje vez. din 75—.

V posebno veselje, a tudi v veliko korist bo doraščajoči mladini Wells ova »Svetovna zgodovina«, ki jo imamo še nekaj v zalogi. Ta knjiga je pisana zelo pregledno in zanimivo, je bogato ilustrirana (nad 400 slik) in je kot taka resnična zakladnica znanja. To je seveda najrazkošnejše darilo tudi za odrasle. Delo obsega tri debele knjige (skupaj ca. 1700 strani) in stane za naše naročnike v platno vez. din 450—, v polusnje vez. din 510—.

Ako hočete komu pokloniti zanimiv in lep roman, naj opozorimo zlasti na sledeča dela, ki bodo ohranila trajno vrednost in ki se bodo vedno brala: Knut Hamsun: »Blagoslov zemlje« in »Potepuhi«, D. H. Lawrence: »Sinovi in ljubimci«, S. Lewis: »Arrowsmith«, I. Gončarov: »Oblomov«, zlasti pa na veliko trilogijo J. Galsworthyja: »Saga o Farsytih«, ki je izšla v treh zvezkih. Vsaka izmed teh knjig stane za naše naročnike v platno vezana din 60—, v polusnje vezana din 75—.

Ljudem, ki jih zanima biografija ali poljudna znanost, poklonite poleg »Svetovne zgodovine« lahko »Napoleona« Emila Ludwiga, »Slo po življenju« I. Stone-a, »Svetega satana« F. Millerja, »Tajne vsemirja« James Jeansa i. dr.

Poleg tega najdete na naših seznamih seveda še mnogo drugih knjig, ki jih tu zaradi prostora ne moremo naštevati. Ljubitelje izvirne slovenske knjige pa opozarjamo na posebni seznam izvirnih knjig iz naše založbe, ki je priložen tej številki revije.

Založba Modra ptica nudi svojim naročnikom vse svoje knjige tudi na daljše obroke.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI.

Kot prva redna knjiga za tekoče leto izide

tretji del

SRBSKE TRILOGIJE

ki jo je napisal

Stevan J. Jakovljević

»Srbska trilogija« obsega tri dele. Prvi del ima naslov »Leto 1914.« in popisuje, kako je srbska vojska v začetku Svetovne vojne premagala avstrijsko armado. Drugemu delu trilogije je naslov »Pod križem«, kjer je popisano, kako je bila Srbija pregažena in kako so se Srbi umikali čez albanske gore. Ta dva dela sta izšla novembra v eni knjigi, ki so jo naročniki prejeli kot četrto redno knjigo za preteklo poslovno leto. Knjiga je vzbudila med čitatelji izredno veliko pozornost.

Tretji del »Srbske trilogije« ima naslov »V r a t a s v o b o d e«. V tej knjigi popisuje avtor solunsko fronto in njen proboj, s katerim je bil zadan nepopravljiv udarec centralnim silam. Ta del trilogije izide še ta mesec kot prva redna knjiga za naše tekoče poslovno leto, ki se je pričelo 1. decembra t. l.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

Kot izredna publikacija je izšla v naši založbi knjiga:

STANKO LEBEN

Problem Dantejeve Beatrice

Ne prezrite te knjige, ki predstavlja svojevrstno znamenitost na našem knjižnem trgu, ki se ne more ponašati baš s številnimi knjigami esejističnega značaja. Ta knjiga bo posebno ugajala tistim bralcem, ki jih zanima vprašanje, v kolikšni meri se sklada vsakdanje realno življenje velikih pesnikov z življenjem, ki so ga opisovali v svojih nesmrtnih delih. V koliko so na primer junaki njihovih pesniških del vzeti iz življenja, v koliko so, recimo, Beatrice, Julija, Lavra in kakor koli se že imenujejo, plod pesnikove fantazije in v koliko so posnete po resničnih ljudeh, ki so s pesniki živeli? O takih in podobnih vprašanjih govori ta knjiga, ki je pisana v lepem, prijetnem in plastičnem slogu, da čitatelja takoj priklene nase.

Knjiga je lepo tiskana in okusno v platno vezana. Za naše naročnike stane samo din 30.—, za nenaročnike din 40.—.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

Ne pozabite poslati **V VEZAVO**

letošnjega letnika revije „Modre ptice“

Kakor vsako leto je založba tudi letos poskrbela za originalno vezavo »Modre ptice«. Kdor želi imeti letnik lepo originalno vezan, naj pošlje ves letnik naši založbi, ki ga bo dala vezat in ga bo potem poslala nazaj naročniku. Originalna vezava letnika stane din 30.—, s poštnino din 35.—. Prav toliko stane tudi vezava prejšnjih letnikov.

Z A L O Ž B A M O D R A P T I C A V L J U B L J A N I

Božične nagrade

ZA PRIDOBIVANJE NOVIH NAROČNIKOV

Udeležite se vsi velike nagradne akcije, ki jo Založba Modra ptica razpisuje za Božič in Novo leto. Za vsakega novega naročnika, ki ga pridobite v času od 10. decembra 1940 do 31. januarja 1941, Vam pošljemo posebno bogato knjižno nagrado. Po 31. januarju ne bodo tako bogate nagrade več v veljavi. Ne zamudite torej te izredne prilike in si povečajte svojo knjižnico, lepi knjigi pa pridobite vsaj enega novega prijatelja.

Nagrade, ki veljajo samo do 31. januarja 1941, so sledeče:

Kdor pridobi enega novega naročnika na naše redne publikacije, si lahko izbere za nagrado eno izmed sledečih knjig vezano v platno:

KNUT HAMSUN
BLAGOSLOV ZEMLJE

Roman.

KNUT HAMSUN
POTEPUHI

Roman.

WALTER SCOTT
IVANHOE

Roman.

EMIL LUDWIG
NAPOLEON
Biografski roman.

FULOP MILLER
SVETI SATAN
Biografska.

LYTTON STRACHEY
KRALJICA VIKTORIJA
Biografska.

MADELON LULOFS
GUMIJEVE PLANTAZE
Roman s Sumatre.

PEARL S. BUCK
DOBRA ZEMLJA
Roman o Kitsjski.

PROSPER MERIMEE
SENTJERNEJSKA NOČ
Roman.

BOJAN ISAJEV
ROJENI SMO NA BALKANU
Roman.

D. H. LAWRENCE
SINOVI IN LJUBIMCI
Roman.

SIGRID UNDET
JENNY
Roman.

V. BLASCO IBANES
KRVAVE ARENE

Roman.

SINCLAIR LEWIS
ARROWSMITH

Roman

MAKSIM GORKIJ
TRIJE LJUDJE

Roman.

KARL NOVÝ
SAMOTNI KŘEŠIN
Roman.

JANKO LAVRIN
**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**
Tri študije.

JORDAN JOVKOV
ZANJEC
Roman iz bolgarskega življenja.
(Samo v platno vez.)

KARL ČAPEK
POGOVORI Z MASARYKOM
knjiga o velikem človeku filozofu in državniku
(Samo v platno vez.)

JAMES JEANS
TAJNE VSEMIRJA
Poljudna astronomska knjiga.

IRVING STONE
SLA PO ŽIVLJENJU
Roman o Vincentu Van Goghu.

ALOJZ GRADNIK
SVETLE SAMOTE
Zbirka pesni. Samo v platno vez.

JACK LONDON
DOLINA MESECA
Roman.

IVAN A. GONČAROV
OBLOMOV
Roman.

JACK LONDON
MARTIN EDEN
Roman.

OTTO WEININGER
SPOL IN ZNAČAJ
Roman

VLADIMIR BARTOL
AL ARAF
Zbirka novel.
ANDRÉ MAUROIS
OBDOBJA V LJUBEZNI
Roman.

BOŽO VODUSEK
ODČARANI SVET
Pesniška zbirka. Samo v platno vez.

HEINRICH MANN
VELIKA STVAR
Roman.

IVAN S. TURGENJEV
POMLADNE VODE
OČETJE IN SINOV
Dva romana.

THAMES WILLIAMSON
ZEMLJA MI JE
POVEDALA
Eskimski roman.

JOHN GALSWORTHY
SAGA O FORSYTH
Trije romani
Vsak roman velja za eno knjigo.

STANKO LEBEN
PROBLEM
DANTEJEVE BEATRICE
Esej. Samo v platno vez.

MAGAJNA BOGOMIR
ZAZNAMOVANI
Zbirka novel.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih knjig ali pa *eno* v *polusnje* vezano.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *štiri* v *platno* vezane ali *dve* v *polusnje* vezani.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *pet* v *platno* vezanih ali *tri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *šest* v *platno* vezanih ali *štiri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *osem* v *platno* vezanih ali pa *šest* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *devet* v *platno* vezanih ali pa *sedem* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *deset* v *platno* vezanih ali pa *osem* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih knjig *dvanajst* v *platno* vezanih ali pa *devet* v *polusnje* vezanih.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, mu pošljemo za nagrado v platno vezano, čez 1700 strani obsegajočo in bogato ilustrirano veledelo angleškega pisatelja

H. G. WELLSA

„SVETOVNA ZGODOVINA“

Kdor pa to delo že ima, si lahko izbere za devet novih naročnikov *trinajst* izmed gori navedenih v *platno* vezanih knjig ali *deset* v *polusnje* vezanih.

Te božične nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. februarjem. Ker so nagrade izredno bogate, je razumljivo, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili samo zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

RAZKOŠNO BOŽIČNO DARILO JE

Wellsova **Svetovna zgodovina**

1700 strani. Čez 400 slik, kart in diagramov. V treh lepo opremljenih knjigah.
Cena za naročnike v platno vezanim knjigam *din 450'—*, v polusnje *din 510'—*.

Tudi na obroke. — Zahtevajte prospekte.

Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišeje

vseh
vrst
po
fotogra-
fijah
in
rišbah
izvršuje

Klišarna St. Deu

Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Mestna hranilnica ljubljska

je največji slovenski pu-
pilarnovarni denarni
zavod. Dovoljuje posojila
na menice in vknjižbe.
Za vse vloge in obveze
* hranilnice jamči *

M e s t n a občina ljubljanska

TISKARNA MERKUR

SE PRIPOROČA ZA CENJENA
NAROČILA TISKOVIN, KI JIH
BO IZVRŠILA HITRO, LIČNO
IN PO ZMERNIH CENAH

TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE,
RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, VIZITKE, VSTOPNICE, LETNA POROČILA,
VABILA ITD. — VSE TISKOVINE TISKA V ENI- ALI VEČ BARVAH —
ROTO- IN KNJIGOTISK — V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST
KRALJEVSKE BANSKE UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO
ZAKONOV IN UREDB«, KATERE SEZNAM SE VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE

Ljubljana, Gregorčičeva ul. 23. Tel. 25-52